

**Autoriteit
Consument & Markt**

BESLUIT

Besluit van de Autoriteit Consument en Markt tot afwijzing van een aanvraag tot het nemen van een besluit als bedoeld in artikel 56, eerste lid, van de Mededingingswet.

Nummer: 2013.205698

Betreft zaak: 12.0255.53 (7404 oud): 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder

Inhoud

1	Inleiding.....	3
2	Procedure	4
3	Klacht, klagers en betrokken partijen	5
3.1	Klacht en klagers.....	5
3.2	Betrokken partijen	7
4	Feiten en omstandigheden	9
4.1	De Gedragingen.....	9
4.2	ABRES-convenant en masterplannen	9
4.2.1	Sectorspecifiek (ABRES en masterplannen)	11
4.3	Integrale Keten Beheerssystemen (IKB)	13
4.3.1	Sectorspecifiek (IKB)	13
4.4	Stichting Geborgde Dierenarts (SGD)	18
4.4.1	Sectorspecifiek (SGD)	19
4.5	Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD).....	23
4.6	Kwaliteitssystemen zuivelsector	25
4.6.1	Conclusie met betrekking tot de Gedragingen.....	29
4.7	Markt en context.....	30
4.7.1	Veterinaire dienstverlening	30
4.7.2	Dierenartsen(praktijken)	30
4.7.3	Veehouderijsectoren	34
4.7.4	Concurrentieproces.....	36
4.7.5	UDD-maatregel	37
4.7.6	Conclusie met betrekking tot de markt en de context.....	40
4.8	Conclusie met betrekking tot feiten en omstandigheden.....	40
5	Juridische Beoordeling	41
5.1	Beoordeling artikel 6, eerste lid, Mw.....	41
5.2	Mededingingsbeperkende strekking	42
5.3	Mededingingsbeperkende gevolgen.....	43
5.3.1	Gedragingen m.b.t. de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder.....	43
5.3.2	Gedragingen m.b.t. de kwaliteitsborging dierenartsen.....	50
5.3.3	Conclusie beoordeling artikel 6 Mw.	52
5.4	Beoordeling artikel 101 VwEU	53
5.4.1	Conclusie beoordeling artikel 101 VwEU.....	54
5.5	Conclusie juridische beoordeling	54
6	Besluit	55

Autoriteit Consument & Markt

1 Inleiding

1. De Nederlandse Mededingingsautoriteit (hierna: NMa) heeft een onderzoek ingesteld naar een mogelijke overtreding van artikel 6, eerste lid, van de Mededingingswet (hierna: Mw) en/of artikel 101, eerste lid, van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (hierna: VwEU) door ondernemingen en ondernemersverenigingen met betrekking tot de totstandkoming en uitvoering van de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder in de periode van 1 januari 2008 tot tenminste heden. Uit dit onderzoek blijkt dat artikel 6, eerste lid Mw niet is overtreden en er derhalve geen redelijk vermoeden is in de zin van artikel 59 Mw en artikel 101, eerste lid, VwEU niet hoeft te worden gehandhaafd.
2. Naar aanleiding van hierna te noemen aanvraag om toepassing van de Mw is onderzocht of er mogelijk sprake is van overtreding van artikel 6 van de Mw en de artikel 101 van het VwEU vanwege gedragingen met betrekking tot de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder, met inbegrip van de kwaliteitsborging van (1-op-1) dierenartsen.
3. Vanaf 1 april 2013 is de Autoriteit Consument en Markt (hierna: ACM) de rechtsopvolger van onder meer de NMa.¹ In het navolgende worden voor de leesbaarheid van dit besluit de beschreven (onderzoeks)handelingen van de NMa die hebben plaatsgevonden vóór 1 april 2013 aangeduid als handelingen van ACM.
4. Uit het onderzoek blijkt dat sprake is van een veelheid aan gedragingen afkomstig van diverse brancheorganisaties uit onder meer de veterinaire en veehouderijsectoren alsmede van bedrijven uit de zuivelverwerkingssector. Het onderzoek wijst uit dat de gedragingen met betrekking tot de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder een situatie creëren waarbij veehouders als eerste verantwoordelijke voor de diergezondheidssituatie op het veehoudersbedrijf ter ondersteuning hiervan gebruik maken van één dierenarts als (hoofd)verantwoordelijke voor de diergeneeskundige zorg. Deze situatie is ingegeven door veranderende opvattingen en behoeften in de maatschappij. Voorts blijkt uit het onderzoek dat een systeem van kwaliteitsborging voor dierenartsen is opgezet, het register 'geborgde dierenarts' en het centraal kwaliteitsregister dierenartsen.

¹ Op 1 april 2013 is de Instellingswet Autoriteit Consument en Markt in werking getreden (Instellingswet Autoriteit Consument en Markt (Stb. 2013, 102)). Vanaf die datum is de Autoriteit Consument en Markt (ACM) de rechtsopvolger van de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) de Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit (OPTA) en de Consumentenautoriteit (CA).

2 Procedure

5. Naar aanleiding van de hierna te noemen, door ACM ontvangen, aanvraag c.q. klacht van 22 februari en 7 mei 2012 heeft ACM in de procedure aanvankelijk haar onderzoek gericht op de melk/rundveehouderij en zich vervolgens, ambtshalve, ook gericht op de pluimveehouderij, varkenshouderij en vleeskalverhouderij.
6. Gedurende het onderzoek heeft ACM schriftelijk inlichtingen gevorderd bij de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde, Koninklijke FrieslandCampina NV en Zuivelcoöperatie Friesland Campina U.A..² Op 26 april 2012 heeft overleg plaatsgevonden tussen ambtenaren van ACM en vertegenwoordigers van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en Koninklijke FrieslandCampina NV en Zuivelcoöperatie Friesland Campina U.A..³
7. Gedurende de procedure is voorts overleg gevoerd met de Nederlandse Zuivel Organisatie en is de Nederlandse Zuivel Organisatie gevraagd bepaalde gegevens te verstrekken.⁴
8. Met twee van de indieners van de klachten c.q. besluitaanvragen heeft overleg plaatsgehad op 15 mei 2013.⁵
9. Daarnaast heeft ACM inlichtingen gevorderd bij verschillende andere partijen, waaronder Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland, de Nederlandse Melkveehouders Vakbond, de Nederlandse Vakbond Varkenshouders, de Nederlandse Organisatie van Pluimveehouders, Coöperatieve Zuivelfabriek 'Rouveen' u.a., Coöperatieve Zuivelonderneming CONO B.A. en Drents Overijsselse Coöperatie Kaas B.A..⁶
10. Gedurende het onderzoek hebben ambtenaren van ACM ten kantore van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde mondelinge verklaringen afgenomen van medewerkers en een ex-medewerker van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. De mondelinge verklaringen zijn door ambtenaren van ACM schriftelijk vastgelegd. De gemachtigde(n) van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft(hebben) hierop op- en aanmerkingen gegeven. Tezelfdertijd zijn ten kantore van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde gegevens en documenten gevorderd. Van voornoemde onderzoekshandelingen is een verslag van ambtshandelingen opgemaakt.⁷

² Informatieverzoeken: 2012.204340 (7404/8 oud), 2012.204345 (7404/11 oud), 2012.204347 (7404/24 oud) en 2013.202880 in 12.0255.53.

³ Zie het gespreksverslag in 2012.2204343 (7404/3 oud).

⁴ Zie 2012.204338 (7404/14 oud) en het gespreksverslag in 2012.204337 (7404/15 oud).

⁵ Zie 2013.202660 (7404/49 oud), 2013.202661 (7404/50 oud), 2013.402183, het gespreksverslag in 2013.400854, 2013.202664, 2013.400977, 2013.302895 en 2013.302896.

⁶ Informatieverzoeken: 2013.202576, 2013.202590, 2013.202591, 2013.400793, 2013.202908, 2013.202905 en 2013.202907.

⁷ Zie de documenten 2013.202698, 2013.400862, 2013.400861, 2013.302630, 2013.101810 en 2013.302877.

3 Klacht, klagers en betrokken partijen

3.1 Klacht en klagers

11. Bij brief d.d. 22 februari 2012 is door Kai Peter Rooda, dierenarts bij Dierenartsenpraktijk Salland, een klacht ingediend bij ACM⁸. Voorts is bij brief d.d. 7 mei 2012, behalve door K.P. Rooda, tevens door Gerrit Jan Streefland, beiden dierenarts bij Dierenartsenpraktijk Salland, R.J. Plantema, pluimveedierenarts bij Plantema Veterinair Centrum BV en B.M. Tersmette, dierenarts, een klacht ingediend bij ACM.⁹ Beide genoemde klachtbrieven worden behandeld als één klacht.
12. Voornoemde klacht is op te vatten als een besluitaanvraag in de zin van de Algemene wet bestuursrecht.
13. De in randnummer 11 genoemde dierenartsen zullen in het hiernavolgende worden aangeduid als "klagers".
14. De bezwaren van klagers luiden onder meer dat de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde met medewerking van andere partijen lokale dierenartsen heeft beschermd tegen concurrentie door andere dierenartsen. De melkveehouder heeft volgens de betrokken organisaties alle vrijheid om te kiezen met welke dierenarts hij/zij een 1-op-1 relatie wil aangaan, maar in de praktijk komt het er, volgens klagers, op neer dat een melkveehouder moet kiezen voor een plaatselijke dierenarts omdat alleen deze in het voorkomende geval spoedeisende hulp kan verlenen. Hierdoor is er vaak geen keus omdat binnen rijdbare afstand van het bedrijf maar één dierenarts of één dierenartspraktijk beschikbaar is, aldus klagers. Er is voor de melkveehouder een belangrijk verschil met de overige sectoren van veehouderij, volgens klagers; alleen in de melkveehouderij komen nog echte spoedgevallen voor waarbij de factor tijd van levensbelang is.¹⁰
15. Klagers voeren voorts aan dat de veehouder afhankelijk wordt gemaakt van één geborgde dierenarts en is overgeleverd aan de grollen en grillen van deze dierenarts. Wel kan hij volgens de regels wisselen van geborgde dierenarts. Dit is echter niet zo gemakkelijk als er beweerd wordt. Als een veehouder niet zonder toestemming van zijn 1-op-1 dierenarts een andere dierenarts op zijn bedrijf mag uitnodigen is het natuurlijk erg moeilijk om in contact te komen met een andere dierenarts, menen klagers. In de Code voor de Dierenarts (maart 2010) staat, volgens klagers, ook nog vermeld

⁸ Zie 2012.104584 (7404/1 oud).

⁹ Zie 2012.104582 (7404/5 oud). Gedurende het onderzoek is gebleken dat M.L. Kuin, genoemd in de klachtbrief d.d. 7 mei 2012, medio 2012 in Ierland werkzaam en woonachtig is geworden (2013.202664, 2013.302895 en 2013.302896). Van hem is aangenomen dat hij niet langer bij de klacht is betrokken.

¹⁰ Zie 2012.104584 (7404/1 oud), 2012.104582 (7404/5 oud), 2012.104588 (7404/29 oud) en 2013.300972 (7404/42 oud).

Autoriteit Consument & Markt

dat een dierenarts die in spoed voor de buurtpraktijk langsgaat niet met die veehouder op dat moment mag praten over het veranderen van dierenartsenpraktijk. Hij mag dus niet op een dergelijk contactmoment de klant overnemen zelfs indien die dat zou aangeven dat te willen. Veel dierenartsenpraktijken laten hun klanten nu jaarcontracten ondertekenen. Ze zeggen tegen veehouders dat ze deze moeten ondertekenen om nog geholpen te worden, aldus klagers.¹¹

16. De gevolgen volgens klagers zijn voor de melkveehouder dat die binnen de 1-op-1 relatie geheel is overgeleverd aan de kwaliteit en het prijsbeleid van de 1-op-1 dierenarts. Nu al zien klagers bij verschillende veehouders de kosten voor de dierenarts, door het gebrek aan concurrentie, aanzienlijk gestegen o.a. door hoge kosten voor het invullen van het verplicht gestelde bedrijfsgezondheidsplan en bedrijfsbehandelplan, veel hogere kosten voor hun diergeneesmiddelen, hogere uurtarieven, straks het bijhouden van het bedrijfsdossier. Volgens klagers is er voor die dierenartsen geen enkele druk meer om hun prijzen marktconform te maken, zij zijn tot alleenheersers in die markt gemaakt.¹²
17. Klagers stellen verder dat het de veehouder ook niet meer vrij staat zonder instemming van de 1-op-1 dierenarts voor een probleem een tweede dierenarts, anders dan vermeld op het contract, in te schakelen. Klagers gaan ook in op tweedelijns diergeneeskundige zorg, second opinion en de apotheekfunctie (verschaffen van medicatie) waarvan klagers betogen dat dergelijk aanbod niet meer mogelijk is vanwege de gedragingen m.b.t. de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder.¹³
18. Volgens klagers is er in de rundveediergeneeskunde, door de toenemende schaalgrootte van de huidige melkveebedrijven, een toenemende behoefte aan specialisatie en dierenartsen die door hun specifieke ervaring en werkwijze een betere begeleiding van het melkveebedrijf op het gevraagde onderdeel kunnen verzorgen. Deze specifieke ervaring wordt verkregen door veelvuldig en langdurig te werken met grote melkveehouderijen, bedrijven die door hun omvang een andere benadering vragen dan kleinere bedrijven. Dergelijke melkveebedrijven zijn zelden in een praktijkgebied geconcentreerd. Dierenartsen die zulke bedrijven adviseren werken meestal bovenregionaal en moeten dat ook doen om voldoende werkervaring te behouden. Door lokale practici worden deze dierenartsen vaak als ongewenste concurrenten in hun praktijk beschouwd. De 1-op-1 relatie maakt, volgens klagers, de lokale practicus weer koning in zijn eigen gebied waardoor de bovenregionaal werkende dierenarts vaak van de lokale bedrijven geweerd zal worden. Het gevolg hiervan is dat specialistisch werkende zelfstandige dierenartsen zich nog nauwelijks zullen kunnen ontwikkelen.¹⁴
19. Ten slotte richten klagers zich tegen de in het kader van de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde opgezette kwaliteitssysteem. Klagers stellen dienaangaande het volgende. De inschrijving voor het register 'geborgde dierenarts' wordt beheerd door de SGD (Stichting Geborgde Dierenarts), een onderneming die door de KNMvD

¹¹ Zie 2012.104582 (7404/1 oud) en 2013.300972 (7404/42 oud).

¹² Zie 2012.104584 (7404/1 oud), 2012.104582 (7404/5 oud), 2012.104588 (7404/29 oud) en 2013.300972 (7404/42 oud).

¹³ Zie 2012.104584 (7404/1 oud), 2012.104582 (7404/5 oud), 2012.104588 (7404/29 oud) en 2012.104587 (7404/30).

¹⁴ Zie 2012.104582 (7404/5 oud) en 2012.104588 (7404/29 oud) en 2013.300972 (7404/42 oud).

Autoriteit Consument & Markt

is opgericht. De ingangsbeoordeling voor het register kost EUR 49,50 excl BTW. De jaarbijdrage om de naam in het register te laten staan bedraagt EUR 110 excl BTW. Verder kan de KNMvD ook bepaalde cursussen (bijvoorbeeld de cursus geborgde rundveedierenarts) verplicht stellen. Om 1-op-1 relaties met rundveehouders aan te mogen gaan als geborgde dierenarts is het volgen van een cursusdag ad EUR 250,-- vereist.¹⁵ Klagers maken ook bezwaar tegen het centraal kwaliteitsregister dierenartsen (CKRD) dat de KNMvD naast de 'geborgde dierenarts' heeft ontwikkeld.¹⁶

20. Samenvattend komen voorgaande erop neer dat de klacht zich richt tegen de gedragingen met betrekking tot de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder en tegen de kwaliteitsborging van (1-op-1) dierenartsen.

3.2 Betrokken partijen

21. Betrokken partijen zijn:

- de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (hierna: **KNMvD**); vereniging met volledige rechtsbevoegdheid, statutair gevestigd te Utrecht, SBI-code: 9421 – beroepsorganisaties,
- de Stichting Geborgde Dierenarts; stichting, statutair gevestigd te Houten, SBI-code: 7500 – veterinaire dienstverlening (het beheer van de reglementen en regelingen voor de borging van de veterinaire dienstverlening door de dierenarts en het zorg dragen voor onafhankelijke borging van de reglementen en regelingen).

22. Betrokken partijen voorts de navolgende organisaties:

- de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (hierna: **LTO Nederland**), vereniging met volledige rechtsbevoegdheid, statutair gevestigd te Den Haag, SBI-code 94997 – Overige belangenbehartiging, overige belangenverenigingen voor specifieke groepen,
- Land- en Tuinbouw Organisatie Noord (hierna: **LTO Noord**), vereniging met volledige rechtsbevoegdheid, statutair gevestigd te Zwolle, SBI-code 9411 – bedrijfs- en werkgeversorganisaties (het bevorderen van de economische, sociale, culturele en maatschappelijke belangen van de agrarische sector en van de in die sector werkzame ondernemers. Het ten behoeve van de leden rechten bedingen en te hunnen laste verplichtingen aangaan uit hoofde van (collectieve) overeenkomsten etc),
- Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie (hierna: **ZLTO**), vereniging met volledige rechtsbevoegdheid, statutair gevestigd te Tilburg, SBI-code 9411 – bedrijfs- en werkgeversorganisaties (belangenbehartiging de dienstverlening voor met name de 29000 leden boeren en tuinders in zeeland, noord brabant en gelderland),
- Limburgse Land- en Tuinbouw Bond (hierna: **LLTB**), vereniging met volledige rechtsbevoegdheid, statutair gevestigd te Roermond, SBI-code 9411 – bedrijfs- en werkgeversorganisaties,

¹⁵ Zie 2012.104584 (7404/1 oud).

¹⁶ Zie 2012.104581 (7404/9 oud).

Autoriteit Consument & Markt

- de **Nederlandse Melkveehouders Vakbond**, vereniging met volledige rechtsbevoegdheid, statutair gevestigd te Lelystad, SBI-code 9420 – werknemersorganisaties (het behartigen van de belangen van de melkveehouders, met name door het scheppen van gunstige voorwaarden: redelijke inkomens voor melkveehouders, sociaal aanvaardbare werkomstandigheden in de melkveehouderij, het behoud van werkgelegenheid in de melkveehouderij en duurzame productiemethoden die voor melkveehouders en consumenten aanvaardbaar zijn),
- de **Nederlandse Vakbond Varkenshouders**, vereniging met volledige rechtsbevoegdheid, statutair gevestigd te Lunteren, SBI-code 94997 – overige belangenbehartiging, belangenverenigingen,
- de **Nederlandse Vakbond Pluimveehouders**, vereniging met volledige rechtsbevoegdheid, statutair gevestigd te Barneveld, SBI-code 94997 – overige belangenbehartiging (het scheppen van gunstige voorwaarden voor pluimveehouderijen en het behartigen van de belangen van de pluimveehouders in Nederland),
- de **Nederlandse Organisatie van Pluimveehouders**, vereniging met volledige rechtsbevoegdheid, statutair gevestigd te Zeist, SBI-code 9411 – bedrijfs- en werkgeversorganisaties, werkgevers- en ondernemersorganisaties,
- **Stichting Kwaliteitsgarantie Vleeskalversector**; stichting, statutair gevestigd te Zeist, SBI-code 71201 – keuring en controle van agrarische producten en voedingsmiddelen en SBI-code 78202 – uitleenbureaus.

23. Ten slotte zijn betrokken partijen:

- de **Nederlandse Zuivel Organisatie**, vereniging met volledige rechtsbevoegdheid, statutair gevestigd te Zoetermeer, SBI-code 9411 – bedrijfs- en werkgeversorganisaties, werkgevers en ondernemersorganisaties,
- **Koninklijke FrieslandCampina NV en Zuivelcoöperatie FrieslandCampina U.A.** (hierna tezamen: **Friesland Campina**), (SBI-code onbekend)
- **Coöperatieve Zuivelfabriek 'Rouveen' u.a.** (hierna: **Rouveen Kaasspecialisten**); statutair gevestigd te Staphorst, SBI-code 1051 – vervaardiging van zuivelproducten (geen consumptie-ijs), exploitatie zuivelfabriek,
- **Coöperatieve Zuivelonderneming CONO B.A.** (hierna: **CONO Kaasmakers**), statutair gevestigd te Beemster, SBI-code 1051 – vervaardiging van zuivelproducten (geen consumptie-ijs),
- **Drents Overijsselse Coöperatie Kaas B.A.** (hierna: **DOC Kaas**), statutair gevestigd te Hoogeveen, SBI-code 1051 – vervaardiging van zuivelproducten (geen consumptie-ijs).

4 Feiten en omstandigheden

24. In het hiernavolgende wordt eerst ingegaan op de gedragingen die in het onderzoek zijn betrokken (paragraaf 4.1). Vervolgens volgt een beschrijving van de markt en de context waarbinnen de gedragingen zich afspelen en hebben afgespeeld (paragraaf 4.7).

4.1 De Gedragingen

25. Aan de orde komen de volgende gedragingen: het ABRES-convenant en de masterplannen (paragraaf 4.2), de Integrale Keten Beheerssystemen (IKB) (paragraaf 4.3), de oprichting en (uitvoerende) werkzaamheden van de Stichting Geborgde Dierenarts (paragraaf 4.4), de besluitvorming, beleidsvorming en –uitvoering van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (paragraaf 4.5) en de kwaliteitssystemen uit de zuivelsector (paragraaf 4.6).
26. Per gedraging wordt, voorzover van toepassing, eerst een algemene, voor alle veehouderijsectoren geldende, beschrijving gegeven. Vervolgens wordt, voorzover van toepassing, sectorspecifiek ingegaan op de verschillende gedragingen en afspraken. Aan bod komen: de varkenssector, de pluimveesector, de vleeskalversector en de melk-/rundveesector.
27. Een algemene opmerking vooraf betreft de communicatie door de diverse betrokken partijen richting leden en/of deelnemers, zijnde dierenartsen en veehouders, ten aanzien van de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder. De opmerking is dat deze communicatie over de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder veelvuldig op verschillende momenten via nieuwsbrieven, website-berichten, ledenvergaderingen, informatie- en/of discussiebijeenkomsten, congressen, themadagen en dergelijke zal hebben plaatsgevonden.

4.2 ABRES-convenant en masterplannen

28. Op 24 april 2008 is op verzoek van de toenmalige LNV-minister de Taskforce Antibioticaresistentie (ABRES) dierhouderij geïnstalleerd met als doel een convenant op te stellen om te komen tot een reductie van antibioticaresistentie en een verantwoord gebruik van antibiotica in de dierhouderij.¹⁷
29. Voor vier sectoren, namelijk die betreffende varkens, vleeskalveren, vleeskuikens en runderen (melkvee, vleesvee), is de Taskforce ABRES (Commissie Werner) samengesteld met daarin de betrokken partijen uit de primaire houderij, de verwerkende industrie, de veevoederindustrie en de KNMvD. Onder aansturing van de stuurgroep Werner zijn per sector afspraken gemaakt om te komen

¹⁷ Zie de reactie als aanhangsel bij het convenant, oa als bijlage bij 2012.104579 (7404/16 oud). Zie ook de brief d.d. 6 maart 2012 van de KNMvD aan de NMa, 2012.104590. Zie ook "Taskforce antibioticaresistentie dierhouderij van start", d.d. 1 juni 2008, Tijdschrift voor Diergeneeskunde, blz 487.

Autoriteit Consument & Markt

tot reductie van het gebruik van antibiotica in de sector¹⁸. In het ABRES convenant zijn deze afspraken vastgelegd.

30. In het bijzijn van mevrouw Verburg, toenmalig minister van LNV, hebben op 3 december 2008 belanghebbenden uit de diverse sectoren convenantafspraken, het 'Convenant Antibioticaresistentie Dierhouderij', ondertekend over de reductie van het gebruik van antibiotica in het belang van de volksgezondheid (het ABRES-convenant).¹⁹

31. Het convenant bestaat uit vier hoofdstukken waarin de afspraken voor de verschillende sectoren zijn vastgelegd. Concrete maatregelen zijn per sector nader uitgewerkt in een bij het desbetreffende hoofdstuk behorende annex. De vier hoofdstukken zijn: Hoofdstuk 1. Afspraken Varkens, Hoofdstuk 2. Afspraken Vleeskuikens, Hoofdstuk 3. Afspraken Vleeskalveren en Hoofdstuk 4. Afspraken Melkvee / Vleesvee Rund.²⁰ Bij ieder van de vier hoofdstukken is, voorafgaand aan de namen en handtekeningen van partijen, de volgende zin opgenomen:

"Alle onderstaande partijen verklaren de afspraken overeen te komen, dit inbegrepen de afspraken ten aanzien van concrete maatregelen zoals nader uitgewerkt in de Annex."

32. In het ABRES-convenant van 3 december 2008 worden voor drie van de vier sectoren, namelijk voor de varken-, vleeskuiken- en vleeskalversector, verwezen naar zogenaamde Masterplannen die vanuit de desbetreffende sector zijn opgesteld en waarin de 1-op-1 relatie veehouder – dierenarts is opgenomen. Voor de melk/vleesvee-sector bestaat geen Masterplan. Wel wordt in het ABRES-convenant de instelling van stuur-, project en werkgroepen vanuit die sector genoemd teneinde toe te werken naar kwaliteitssystemen en een geborgde werkwijze voor rundveehouder en rundveedierenarts.

33. Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland had in het document "Diergeneesmiddelengebruik in de veehouderij: verantwoord en transparant." d.d. 26 september 2007 reeds aangegeven in ketenverband uitvoering te willen geven aan verantwoord en transparant diergeneesmiddelengebruik om het vertrouwen van consumenten in producten van dierlijke oorsprong te behouden. Volgens LTO Nederland, in het document, is het bewaken van de gezondheidsstatus van de veestapel het gezamenlijk belang van veehouder en dierenarts en kan hieraan invulling worden gegeven in een overeenkomst (bilateraal contract) tussen veehouder en dierenarts.

¹⁸ Zie de brief d.d. 6 maart 2012 van de KNMvD aan de NMa, 2012.104590.

¹⁹ Zie de brief d.d. 12 juni 2012 van de KNMvD aan de NMa, 2012.104585 (7404/10 oud). Zie ook "Kalversector tekent convenant over aanpak antibioticaresistentie" d.d. 3 december 2008 op www.pve.nl.

²⁰ Zie blz 1 van het Convenant Antibioticaresistentie Dierhouderij d.d. 3 december 2008, oa als bijlage bij 2012.104579 (7404/16 oud).

Autoriteit Consument & Markt

4.2.1 Sectorspecifiek (ABRES en masterplannen)

Varkens

34. In hoofdstuk 1 "Afspraken Varkens" van het ABRES-convenant d.d. 3 december 2008 en/of de bijbehorende annex is, onder het kopje 'overdracht diergeneeskundige gegevens', te lezen:
"Een varkenshouder mag slechts met één dierenarts samenwerken zodat alleen de vaste dierenarts diergeneesmiddelen kan voorschrijven. Dit al bestaande voorschrift in de IKB-systemen wordt uitgebreid. Bij verandering van dierenarts gaat het totale diergeneeskundige bedrijfsmedicatie dossier, inclusief het bedrijfsgezondheidsplan, over naar de nieuwe dierenarts."
35. Dit deel van het convenant is ondertekend door de volgende partijen: de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO Nederland), de Nederlandse Vakbond Varkenshouders (NVV), de Centrale Organisatie voor de Vleessector (COV), de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD) en de Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (NEVEDI).

Vleeskuikens (pluimvee)

36. In hoofdstuk 2 "Afspraken Vleeskuikens" van het convenant en/of de bijbehorende annex is te lezen:
"De vleeskuikensector zorgt via opname van een verplichting in de IKB-Kipregeling dat een vleeskuikenhouder gebruik maakt van één dierenartsenpraktijk die antibiotica voorschrijft."
37. Dit deel van het convenant is ondertekend door de volgende partijen: de Nederlandse Organisatie van Pluimveehouders (NOP), de Nederlandse Vakbond Pluimveehouders (NVP), de Vereniging van de Nederlandse Pluimveeverwerkende Industrie (NEPLUVI), de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD), de Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (NEVEDI) en het Productschap Pluimvee en Eieren (PPE).

Vleeskalveren

38. In hoofdstuk 3 "Afspraken Vleeskalveren" van het ABRES-convenant en/of de bijbehorende annex is aangegeven dat de verantwoordelijkheden ten aanzien van het voorschrijven, leveren en toedienen van diergeneesmiddelen en een aantal in de Annex genoemde aspecten in het sectorale IKB-systeem (zie verderop) zijn vastgelegd door middel van een 1-op-1 overeenkomst tussen dierenarts, kalverhouder en indien van toepassing de kalverintegratie.
39. Dit deel van het convenant is ondertekend door de volgende partijen: de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO Nederland), de Centrale Organisatie voor de Vleessector (COV), de Stichting Kwaliteitsgarantie Vleeskalversector (SKV), de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD), de Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (NEVEDI) en het Productschap Vee en Vlees (PVV).

Melk/Vleesvee

40. In hoofdstuk 4 "Afspraken a. Melkvee en b. Vleesvee Rund" van het convenant is te lezen dat de melkveehouderij en de vleessector zich in willen zetten voor een verantwoord antibioticagebruik. In de (algemene) Annex bij dit hoofdstuk is opgenomen dat er een stuurgroep wordt geformeerd uit

Autoriteit Consument & Markt

vertegenwoordigers van de dragende organisaties Nederlandse Zuivel Organisatie (NZO), LTO Nederland, Centrale Organisatie voor de Vleessector (COV) en KNMvD. De tekenende partijen kunnen voor de sector (melkvee danwel vleesvee rund) waar zij verantwoordelijk voor zijn projectgroepen of werkgroepen instellen. Van een reeds bestaand Masterplan is (nog) geen sprake.

41. Volgens het specifiek voor melkvee betreffende deel van de Annex kan het selectief en restrictief gebruik van antibiotica in de praktijk alleen worden gerealiseerd als er sprake is van professioneel en gezamenlijk handelen van melkveehouder en dierenarts. Voorts wordt aangegeven dat op basis van reeds bestaande infrastructuur het concept 'GVP-geborgde rundveedierenarts' wordt uitgewerkt. De melkveehouder en GVP-geborgde rundveedierenarts handelen in het kader van de afspraken in dit convenant volgens een geborgde werkwijze. De zuivelkwaliteitssystemen stellen eisen aan de dierenarts die verantwoordelijk is voor het bedrijfsbehandelplan.
42. Specifiek voor vleesvee rund vermeldt de Annex dat LTO rundvleesproductie, COV en KNMvD kiezen voor een pro-actieve aanpak. Daarbij wil de sector methoden kiezen die aansluiten bij al ontwikkelde en beproefde werkwijzen in andere dierlijke sectoren. Evenals voor melkvee wordt ook hier opgemerkt dat de dierenarts bij verantwoord antibioticumgebruik een sleutelrol vervult. Het selectief en correct gebruik kan in de praktijk alleen werken als er sprake is van professioneel en gezamenlijk handelen van rundveehouder en dierenarts. De verankering van activiteiten m.b.t. verantwoord gebruik van antibiotica wordt opgenomen in een nieuw op te zetten kwaliteitssysteem voor runderen. In lijn en in aansluiting met de melkveehouderij (de zuivel) zal voor de rundvleeshouderij een totaal kwaliteitssysteem (incl totale historie qua antibioticumgebruik) in 2012 beschikbaar zijn.
43. Dit deel van het convenant is ondertekend door de volgende partijen: de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO Nederland), de Nederlandse Zuivelorganisatie (NZO), de Centrale Organisatie voor de Vleessector (COV), de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD) en de Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (NEVEDI)²¹.

Conclusie ABRES en masterplannen

44. Op grond van het voorgaande staat het volgende vast:

- Voor de varkens- en vleeskalversector blijkt uit het ABRES-convenant van 3 december 2008 dat de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder, reeds in zogenaamde masterplannen bestond en dat deze is opgenomen in de Integrale Keten Beheerssystemen (zie hierna) voor de desbetreffende sectoren.
- Voor de vleeskuikensector wordt in het ABRES-convenant aangegeven dat de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder in het masterplan is opgenomen en zal worden opgenomen in de IKB-Kipregeling.
- Voor de melk/rundveesector blijkt uit het ABRES-convenant dat de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder, ten tijde van het opstellen en vaststellen van dat convenant, (nog) niet was vastgelegd en dat er beproefde en geborgde werkwijzen zullen worden geïntroduceerd.

²¹ In het najaar 2011 is ook de Nederlandse Melkveehouders Vakbond toegetreden tot dit onderdeel van het convenant.

4.3 Integrale Keten Beheerssystemen (IKB)

45. De Integrale Keten Beheerssystemen (IKB) zijn kwaliteitsregelingen waar bedrijven (veehouders en andere bedrijven uit de bedrijfskolom) zich vrijwillig bij kunnen aansluiten. Tussen de 85% en 100% van de veehouders zijn aangesloten bij een IKB systeem. Dat verschilt per sector (85% van de pluimveehouders is aangesloten, 90% van de varkenshouders, 99% van de kalverhouders en 100% van de melkveehouders). In de IKB's is de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder vastgelegd, wat wil zeggen dat een veehouder maar met één dierenarts tegelijk mag werken.²²

4.3.1 Sectorspecifiek (IKB)

Varkens

46. In de varkenssector zijn er twee IKB's, namelijk IKB Varken en IKB Nederland Varkens.

47. De regeling IKB Varken bestaat uit voorschriften die betrekking hebben op vier schakels uit de keten, namelijk: Regeling IKB Varken Varkenshouders, Regeling IKB Varken Slachterijen, Regeling IKB Varken Vleesverkooppunten en Regeling IKB Varken Vleesveredelingsbedrijven.²³

48. CoMore Bedrijfsdiensten BV (CBD) is opsteller en regelinghouder van de Regeling IKB Varken. De inhoud van de regeling wordt vastgesteld op basis van een bindend advies van het Centraal College van Deskundigen (CCvD) IKB Varken. Het CCvD bestaat uit diverse betrokken koepelorganisaties, onder meer LTO, Centrale Organisatie voor de Vleessector (COV), Nederlandse Bond van Handelaren in Vee (NBHV), Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL), Dierenbescherming, KNMvD, Koninklijke Nederlandse Slagersorganisatie (KNS) en GMP+ International.²⁴

49. In de 'Voorschriften Varkenshouders' (Voorschriften en Interpretatiedocument) is het voorschrift opgenomen dat de varkenshouder een IKB administratie voert en dat deze onder meer omvat de "Overeenkomst met varkensdierenarts", te noemen bedrijfseigendierenarts, conform de voorbeeldovereenkomst vermeld op www.ikbvarken.nl. Indien een andere overeenkomst dan de voorbeeldovereenkomst wordt afgesloten, dient de varkenshouder aan te tonen dat deze overeenkomst gelijkwaardig is aan de voorbeeldovereenkomst.

50. De voorbeeldovereenkomst die via www.ikbvarken.nl te downloaden is, betreft de "Overeenkomst varkenshouder en 'geborgde varkensdierenarts'" die is opgesteld in het kader van het Reglement 'Geborgde Varkensdierenarts' van de Stichting Geborgde Dierenarts. In deze (model)-overeenkomst is opgenomen, in artikel 2, dat de uitoefening van de diergeneeskunde bij de varkenshouder bij al

²² Zie "Naar een Nederlands Model. De positie van de dierenarts bij het verminderen van het gebruik van antibiotica in de veehouderij", Berenschot, november 2011, blz 28.

²³ Zie www.ikbvarken.nl, Over IKB Varken.

²⁴ Zie www.ikbvarken.nl, Over IKB Varken.

Autoriteit Consument & Markt

diens gehouden varkens uitsluitend plaats vindt door de dierenarts die partij is bij de overeenkomst.

51. Binnen die overeenkomst is een andere vervangende dierenarts, bijvoorbeeld in geval van vakantie en ziekte of bij parttime werk, toegestaan. De naam van de vervangende geborgde varkensdierenarts is in te vullen aan het begin van de overeenkomst. Ook kan de naam van de dierenarts voor spoedeisende hulp daar worden ingevuld. Partijen gaan de overeenkomst aan voor onbepaalde tijd en de overeenkomst kan met onmiddellijke ingang schriftelijk worden beëindigd (artikel 9).
52. De regeling IKB Nederland Varkens omvat het Productievoorwaarden reglement, het Certificatiereglement en diverse bijlagen²⁵.
53. Artikel 21.1 van het Productievoorwaarden reglement bepaalt dat begeleiding van de gezondheidszorg van de IKB Nederland Varkens uitsluitend uitgevoerd mag worden door een Geborgde Varkensdierenarts, waarmee de overeenkomst tot begeleiding volgens de regeling IKB Nederland Varkens is aangegaan.
54. Eén van de bijlagen is de "Overeenkomst Dierenarts – Varkenshouder". In de aanhef van deze (model- of voorbeeld-) overeenkomst kan de naam van de dierenarts en de vervangende dierenarts(en), inclusief dierenarts voor spoedeisende hulp, worden opgenomen (versie 2.8 d.d. mei 2012). Artikel 5 (de eisen voor de varkenshouder) bepaalt dat de "Overeenkomst Dierenarts – Varkenshouder" integraal onderdeel uitmaakt van deze regeling IKB Nederland Varkens. Ten slotte bepaalt artikel 10 dat de duur van de overeenkomst van onbepaalde tijd is en dat schriftelijke opzegging mogelijk is met een opzegtermijn van 10 dagen.

Pluimvee

55. In de pluimveesector is er een IKB, ook wel kwaliteitszorgsysteem genoemd, voor de productie van pluimveevlees, IKB Kip, en een IKB voor de productie van eieren, IKB Ei.
56. De oorspronkelijke regeling IKB Kip dateert uit 1996. Per 1 januari 2013 zijn wijzigingen in de regeling doorgevoerd onder andere met betrekking tot de opname van de Aanpak antibiotica reductie.
57. De "Algemene voorwaarden IKB Kip" en haar bijlagen, waaronder de "Voorschriften IKB Kip", de "Certificatiecriteria IKB Kip" en de "Overeenkomst pluimveehouder en dierenarts IKB Kip", vormen tezamen het "Certificatieschema IKB Kip". Elke schakel heeft haar eigen voorschriften²⁶. Het (bestuur van het) Productschap Pluimvee en Eieren (PPE) heeft het "Certificatieschema IKB Kip" vastgesteld en is als beheerder van het Certificatieschema belast met het beheer van en toezicht op de naleving van het Certificatieschema. Het Centraal College van Deskundigen (CCvD) IKB Kip is belast met de

²⁵ Zie www.dqbenergie.nl, 'Regeling IKB Nederland Varkens'.

²⁶ Zie Algemene voorwaarden IKB Kip, artikel 14. De schakels zijn: i) broederijen, slachterijen en uitsnijderijen, ii) pluimveebedrijven, iii) hoofdlocatie van een multi-site en iv) dierenartsen.

Autoriteit Consument & Markt

dagelijkse uitvoering van het beheer en toezicht.²⁷

58. In de "Voorschriften IKB Kip" is voor pluimveebedrijven opgenomen het voorschrift dat de gezondheidskundige begeleiding van het pluimvee uitgevoerd wordt door een IKB Kip gecertificeerde dierenarts waarmee de pluimveehouder per kip-nummer een overeenkomst heeft afgesloten. Bij "interpretatie voorschrift" is vermeld dat de 'overeenkomst pluimveehouder en dierenarts' is opgenomen in de bijlage van de Algemene voorwaarden IKB Kip. Voorts staat er: *"Er mag slechts één overeenkomst per kip-nummer worden gesloten."* Voor dierenartsen is het voorschrift opgenomen dat de IKB dierenarts per kip-nummer met de pluimveehouder een overeenkomst heeft, welke is opgenomen in de bijlage van de Algemene voorwaarden IKB Kip.²⁸
59. Bijlage 9 bij de Algemene voorwaarden IKB Kip betreft de "overeenkomst pluimveehouder en dierenarts IKB Kip". De naam van vervangende dierenartsen, inclusief de dierenarts voor spoedeisende hulp, is in te vullen aan het begin van de overeenkomst. Ingevolge artikel 6 van deze overeenkomst geldt een opzegtermijn van drie maanden. De model- of voorbeeld-overeenkomst bevat geen bepalingen aangaande de duur van de overeenkomst en is, bij gebreke daaraan, van onbepaalde duur.
60. Per 1 maart 2012 zijn regels met betrekking tot de registratie en verantwoording van het antibiotica in de legsector opgenomen in de regeling IKB Ei. Het gaat onder meer om het afsluiten van een overeenkomst met de pluimveedierenarts. Sinds 2008 beheert de Stichting IKB Ei het certificatieschema (de regeling) IKB Ei.²⁹ Daarvoor was het Productschap voor Pluimvee en Eieren (PPE) de schemabeheerder. In de Stichting hebben zitting Nederlandse Organisatie van Pluimveehouders (NOP), Nederlandse Vakbond Pluimveehouders (NVP), Anevei, Dierenbescherming, Centraal Bureau Levensmiddelen (CBL), Nevedi en werknemersorganisaties.³⁰
61. De Algemene Voorwaarden vormen de basis van de regeling en deze zijn voor alle IKB-deelnemers hetzelfde. De voorschriften die door de individuele IKB bedrijven in acht genomen dienen te worden zijn opgenomen in de Voorschriften IKB Ei, waarbij iedere schakel haar eigen Voorschriften heeft (artikel 12 Algemene Voorwaarden). Voor de diverse schakels, zoals voor de fok en vermeerdering, de kuikenbroederijen en de legeindbedrijven is in de Voorschriften (onder het kopje "diergezondheid") opgenomen dat de diergezondheidskundige begeleiding van het pluimvee wordt uitgevoerd door een dierenarts waarmee de pluimveehouder een overeenkomst heeft afgesloten. Verwezen wordt naar de "Standaardovereenkomst pluimveehouder – dierenarts die is opgenomen als Bijlage 8 van de

²⁷ Zie Algemene voorwaarden IKB Kip, considerans en artikelen 1 t/m 3. Volgens artikel 26 is dit certificatieschema gestart op 1 april 2007.

²⁸ Zie de Voorschriften IKB Kip. Zie ook de Nieuwsbrief IKB Kip voor pluimveehouders van mei 2011. In deze nieuwsbrief staat dat Nederlandse IKB Kip gecertificeerde vleeskuikenbedrijven al sinds 1 januari 2011 met een IKB Kip gecertificeerde dierenarts dienen te werken. Uit andere nieuwsbrieven blijkt dat dit voor gecertificeerde opfok-, fok- en vermeerderingsbedrijven geldt per 1 mei 2011.

²⁹ Zie www.ikbei.nl.

³⁰ Zie voorts antwoord 1 in document 2013.101730 in 12.0255.53 en 12.0256.53.

Autoriteit Consument & Markt

Algemene Voorwaarden IKB Ei.

62. De naam van de vervangende dierenartsen, inclusief dierenarts voor spoedeisende hulp, is in te vullen aan het begin van deze overeenkomst. Ingevolge artikel 6 van deze overeenkomst geldt die voor onbepaalde tijd en geldt een opzegtermijn van drie maanden.

Vleeskalveren

63. De IKB Regeling Vleeskalveren is opgezet door het Productschap Vee en Vlees (PVV), in samenwerking met de vleeskalversector. De regeling is begin 2008 vernieuwd en van kracht per 1 januari 2008 (één voor blank en één voor rosé kalfsvlees). De oude regeling IKB Kalf wordt per 1 april 2009 opgeheven^{31, 32}.
64. De Regeling IKB Vleeskalveren omvat de Algemene Voorwaarden IKB Vleeskalveren 2008 Blanke Vleeskalveren alsmede de Algemene Voorwaarden IKB Vleeskalveren 2008 Rosé Vleeskalveren en de bijlagen, waaronder de Voorschriften IKB Vleeskalveren 2008, de Certificatiecriteria IKB Vleeskalveren 2008 en de Overeenkomst kalverhouder, kalvereigenaar en dierenarts IKB Vleeskalveren 2008.³³
65. Sinds april 2009 kunnen dierenartsen deelnemen aan de regeling IKB Vleeskalveren. Voor dierenartsen golden al voorwaarden, zoals de overeenkomst tussen kalverhouder, kalvereigenaar en dierenarts³⁴. Binnen IKB Vleeskalveren moet een IKB kalverhouder gebruik maken van een IKB dierenarts.³⁵
66. Het bestuur van het PVV heeft onder meer als voorschriften waaraan een deelnemer moet voldoen om deel te nemen aan de regeling IKB Vleeskalveren, vastgesteld: de voorschriften kalverhouderij en de voorschriften dierenartsen.
67. In de voorschriften kalverhouderij is opgenomen dat voor de bewaking van de gezondheid van de dieren een overeenkomst is gesloten met een IKB gecertificeerde dierenarts. Ter interpretatie wordt

³¹ Zie ook artikel 25 in de Algemene Voorwaarden IKB Vleeskalveren 2008 waaruit lijkt te volgen dat de IKB Vleeskalveren 1997 eindigde per 1 januari 2010.

³² Zie www.ikbkalveren.nl (home en certificering). Zie ook Nieuwsbrief IKB Vleeskalveren nummer 1, januari 2008 en Nieuwsbrief IKB Vleeskalveren nummer 6, december 2008, een uitgave van de Productschappen Vee, Vlees en Eieren. Zie voorts antwoord 1 in document 2013.101729 in 12.0255.53 en 12.0256.53.

³³ Zie "Algemene Voorwaarden IKB Vleeskalveren 2008 Blanke Vleeskalveren", considerans, artikelen 1 en 26, versie d.d. 01-01-2013.

³⁴ Zie Nieuwsbrief IKB Vleeskalveren nummer 1, januari 2008 en Nieuwsbrief IKB Vleeskalveren nummer 3, april 2008, een uitgave van de Productschappen Vee, Vlees en Eieren. In de versie van de IKB Vleeskalveren geldende per 1 januari 2008 moet de kalverhouder een overeenkomst met één vaste dierenarts afsluiten. Zie ook www.ikbkalveren.nl (Kwaliteit-en-Regelgeving/Dierenarts).

³⁵ Zie Nieuwsbrief IKB Vleeskalveren nummer 11, juli 2010, een uitgave van het Productschap Vee en Vlees, en Nieuwsbrief IKB Vleeskalveren nummer 6, december 2008, een uitgave van de Productschappen Vee, Vlees en Eieren. Zie ook www.ikbkalveren.nl (Kwaliteit-en-Regelgeving/Voedselketeninformatie).

Autoriteit Consument & Markt

bij het voorschrift verwezen naar de overeenkomst volgens bijlage 6 van de AV IKB Vleeskalveren: 'overeenkomst kalverhouder, kalvereigenaar en dierenarts IKB Vleeskalveren 2008'. Er mag slechts één overeenkomst afgesloten worden.³⁶ In de voorschriften dierenartsen is opgenomen dat de dierenarts verklaart de voorwaarden van de regelingen IKB Vleeskalveren te kennen en op te volgen.

68. De naam van de vervangende geborgde varkensdierenarts is in te vullen aan het begin van de "Overeenkomst kalverhouder, kalvereigenaar en dierenarts IKB Vleeskalveren 2008" (versie d.d. 08-06-2012). Artikel 7 van de model-/voorbeeldovereenkomst bepaald dat voor partijen een opzegtermijn geldt van minimaal 30 dagen dan wel de periode tussen twee opeenvolgende koppels. De model-/voorbeeld-overeenkomst bevat geen bepalingen aangaande de duur van de overeenkomst, en is, bij gebreke daaraan, van onbepaalde duur.

Melk/Rundvee

69. Het bestuur van CoMore Bedrijfsdiensten BV (CBD) heeft op 9 november 2011 de "Algemene Voorwaarden IKB Rund" vastgesteld. Het College van Deskundigen is belast met de dagelijkse uitvoering van het beheer en toezicht.
70. De "Algemene Voorwaarden IKB Rund, inclusief haar bijlagen, en het reglement op het gebruik en toezicht van het collectieve keurmerk IKB Rund, wordt aangeduid als 'Regeling IKB Rund'. De "Algemene Voorwaarden IKB Rund" treden in werking op 9 november 2011.³⁷
71. In de Voorschriften IKB Rund is opgenomen dat de rundveehouder met één geborgde rundveedierenarts een bilaterale overeenkomst heeft. Ter interpretatie is aangegeven dat de modelovereenkomst van de Stichting Geborgde Dierenarts dient te worden gebruikt.
72. In de modelovereenkomst "Bilaterale overeenkomst melk-/rundveehouder met de 'geborgde rundveedierenarts'" van de Stichting Geborgde Rundveedierenarts is bepaald dat de melk-/rundveehouder alleen gebruik maakt van de in de aanhef van de overeenkomst vermelde (vervangende) geborgde rundveedierenarts of van de daar genoemde dierenarts voor spoedeisende hulp. De dierenarts dient te voldoen aan het bepaalde in het Reglement Geborgde Rundveedierenarts en haar bijlagen. Verder is bepaald dat partijen de overeenkomst aangaan voor onbepaalde tijd en dat beëindiging mogelijk is met onmiddellijke ingang.
73. Behalve IKB Rund bestaan er in de melk-/rundveesector nog drie andere integrale keten beheerssystemen. Dat zijn IKB Nederland Runderen, Q-Rund en SKAL Biocontrole.

³⁶ Zie "Bijlage I: voorschriften kalverhouderij (behorende bij bijlage 1 voorschriften IKB Vleeskalveren 2008)", versie d.d. 01-01-2013. Zie ook Nieuwsbrief IKB Vleeskalveren "Eisen vervangende dierenarts", nummer 17, juli 2012, een uitgave van het Productschap Vee en Vlees.

³⁷ Zie Algemene Voorwaarden IKB Rund, versie 09-11-2011, artikelen 1 en 21.

Conclusie IKB

74. Op grond van het voorgaande staat vast dat de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder is opgenomen en vastgelegd in de IKB-regelingen voor de hele veehouderij, te weten; de varkenshouderij, de pluimveehouderij³⁸, de vleeskalverhouderij en de melk/rundveehouderij en dat dit erop neerkomt dat iedere veehouder een overeenkomst dient te sluiten met één dierenarts. Hierin worden tevens de namen opgenomen van de vervangende dierenarts(en) en de dierenarts voor spoedeisende hulp. De (model-) overeenkomst is van onbepaalde tijd en op ieder moment opzegbaar.

4.4 Stichting Geborgde Dierenarts (SGD)

75. In deze paragraaf zal eerst kort de oprichting en organisatie van de Stichting Geborgde Dierenarts (hierna: SGD) worden behandeld. Vervolgens komt aan de orde de instelling van de 'geborgde varkensdierenarts', 'geborgde pluimveedierenarts', 'geborgde vleeskalverdierenarts' en 'geborgde rundveedierenarts' en de uitwerking hiervan in het reglement en de 1-op-1 (model)overeenkomst dierenarts/veehouder.
76. Op 24 augustus 2011 heeft de KNMvD de Stichting Geborgde Dierenarts (SGD) opgericht. De SGD beheert de registers 'Geborgde Dierenarts' en is verantwoordelijk voor het beheer van de reglementen en regelingen voor de veterinaire dienstverlening door de dierenarts. De SGD kent per diersoort een College van Belanghebbenden voor het opstellen en onderhouden van de reglementen en regelingen. De Colleges stellen de reglementen en regelingen vast en leggen deze ter goedkeuring voor aan het bestuur van de Stichting. In de Colleges zitten afgevaardigden namens de KNMvD en de belanghebbende (sector)organisaties.³⁹
77. In zijn algemeenheid, dus geldende voor alle veehouderijsectoren, betreffen de regels de veterinaire dienstverlening door dierenartsen en niet het verrichten van veterinaire handelingen door niet-dierenartsen zoals verdoving, hulp bij verlossing, vruchtbaarheidsonderzoek en castratie door veeverloskundigen, castreurs en embryo-transplantateurs en evenmin het verstrekken van, al dan niet specialistische, adviezen door (niet-)dierenartsen en dierenartsen. Bij dit laatste dient te worden gedacht aan tweedelijns diergeneeskundige zorg en second opinion.⁴⁰

³⁸ Voor IKB Ei per 1 maart 2012 en voor IKB Kip per 1 januari 2013.

³⁹ Zie de brief d.d. 7 december 2012 van de KNMvD aan de NMa 2012.104586 (7404/33 oud).

⁴⁰ Zie 2012.300754 (7404/18 oud) onder punt 3 "handelingen die buiten de werking van de één-op-één relatie vallen", alsmede 2012.104588 (7404/29 oud), biz 4 en 5. Zie ook het verslag van KNMvD-verklaringen, biz 9/10, bij de documenten 2013.202698, 2013.400862, 2013.400861, 2013.302630, 2013.101810 en 2013.302877. Zie voorts, voor wat betreft de melk/rundveesector, "Meest gestelde vragen", nr 34, bijlage bij "Veranderingen voor de melkvee- en vleesveehouder en antibioticagebruik", www.ltonoord.nl en "veelgestelde vragen" onder 'rundveedierenarts' op www.geborgdedierenarts.nl.

Autoriteit Consument & Markt

4.4.1 Sectorspecifiek (SGD)

Varkens

78. Het reglement 'geborgde varkensdierenarts' is op- en vastgesteld door het College van Belanghebbenden Geborgde Varkensdierenarts en goedgekeurd door het Bestuur van de Stichting Geborgde Varkensdierenarts. Het college bestaat uit de volgende belanghebbenden: KNMvD Groep Gezondheidszorg Landbouwhuisdieren, KNMvD Vakgroep Gezondheidszorg Varkens, LTO Nederland, Nederlandse Vakbond Varkenshouders, Centrale Organisatie voor de Vleessector, Dierenbescherming en GGD Nederland.
79. In de Nieuwsbrief d.d. 1 augustus 2012 van de KNMvD en in de brief d.d. 27 augustus 2012 aan de 'geachte varkensdierenarts' van de Voorzitter Vakgroep Gezondheidszorg Varken (KNMvD) is te lezen dat vanaf 1 oktober 2012 in de IKB-eisen zal worden opgenomen dat elke IKB-erkende varkenshouder een overeenkomst dient te hebben met een geborgde varkensdierenarts.⁴¹
80. Het Reglement 'geborgde varkensdierenarts' beoogt een systeem in het leven te roepen op grond waarvan dierenartsen worden beoordeeld op het leveren van een constante, hoge en uniforme kwaliteit bij de dienstverlening aan varkensbedrijven. Het Reglement voorziet erin dat dierenartsen die deze hoge standaard kunnen garanderen, worden beoordeeld en op basis daarvan in het register 'geborgde varkensdierenarts' worden opgenomen.⁴² Onder meer bevat dit Reglement bepalingen terzake van het opstellen van de bedrijfsgezondheidsplannen en bedrijfsbehandelplannen, het uitvoeren van de protocollaire bedrijfsbezoeken alsmede het sluiten van de bilaterale (model)overeenkomst dierenarts – veehouder. Deelname aan het register is, uit hoofde van de IKB-regelingen alsmede de (model)overeenkomst dierenarts – veehouder, verplicht.
81. De criteria voor inschrijving in het register 'geborgde varkensdierenarts' hebben betrekking op de hoedanigheid van dierenarts, de veterinaire dienstverlening conform de Gids voor Goede Veterinaire Praktijk voor voedselproducerende dieren⁴³ en een contract met een certificerende instelling.⁴⁴ De inschrijfkosten bedragen EUR 110,-- en de jaarlijkse beoordeling/audit door de certificerende instelling (VERIN) kost rond de EUR 300,--.⁴⁵ Er is een regeling voor onafhankelijk klachten en beroep.⁴⁶

⁴¹ Zie Nieuwsbrief KNMvD d.d. 1 augustus 2012 en zie de brief d.d. 27 augustus 2012 aan de 'geachte varkensdierenarts' van de Voorzitter Vakgroep Gezondheidszorg Varken (KNMvD). Vanaf de site (www.geborgdedierenarts.nl) is de nieuwe overeenkomst te downloaden die de geborgde varkensdierenarts vanaf 1 oktober 2012 met de varkenshouder sluit. Op de site staat ook een uitgebreide vraag- en antwoordlijst over de geborgde varkensdierenarts, zo vermelden genoemde Nieuwsbrief en brief.

⁴² Zie Reglement 'geborgde varkensdierenarts, versie d.d. 20-09-2012, artikel 2.

⁴³ In deze Gids wordt aangegeven dat de dierenarts rekening heeft te houden met de geldende wetgeving, codes, richtlijnen, kwaliteitsbeleid, professionele normen alsmede ethische principes. De Gids stelt algemene principes voorop.

⁴⁴ Zie Reglement 'geborgde varkensdierenarts, versie d.d. 20-09-2012, artikel 5.1.

⁴⁵ Zie www.geborgdedierenarts.nl, onder "veelgestelde vragen" en zie VERIN "tarieven 2013 geborgde varkensdierenarts".

⁴⁶ Zie Reglement 'geborgde varkensdierenarts, versie d.d. 15-11-2011, artikel 7.

82. Voor toetreding en onderhoud van inschrijving in het register geldt dat de dierenarts voorafgaand aan enige veterinaire dienstverlening aan een varkensbedrijf een overeenkomst conform het model als opgenomen in bijlage I bij het Reglement afsluit met de varkenshouder. Bij beëindiging van de bilaterale overeenkomst met een varkenshouder dient de dierenarts op verzoek van de opvolgende dierenarts het veehouderijdossier aan hem over te dragen.⁴⁷
83. In Bijlage I Overeenkomst varkenshouder en 'geborgde varkensdierenarts' bij het Reglement 'geborgde varkensdierenarts' is opgenomen dat de varkenshouder gebruik maakt van een geregistreerde 'geborgde varkensdierenarts' die werkt conform het Reglement (en bijlagen). Artikel 2 juncto 6 bepaalt dat de varkenshouder alleen gebruik maakt van de in de aanhef van de overeenkomst vermelde (vervangende) geborgde varkensdierenarts. Aan het begin van de overeenkomst dient de naam van de dierenarts voor spoedeisende hulp ingevuld te worden. Ingevolge artikel 5, sub d, licht de veehouder de dierenarts in over adviezen van derden.⁴⁸ Partijen gaan de overeenkomst voor onbepaalde tijd aan en kan met onmiddellijke ingang schriftelijk worden beëindigd.⁴⁹
84. Op www.geborgdedierenarts.nl, de website van de Stichting Geborgde Dierenarts, wordt bij de informatie rondom het reglement en de overeenkomst m.b.t. de varkensdierenarts voor nadere uitleg verwezen naar het document "Geborgde varkensdierenarts uitleg aan de hand van enkele vragen". Hierin is onder meer het volgende opgenomen:
- Hoeveel overeenkomsten mag een varkenshouder sluiten?
- Eén namelijk met de dierenarts die normaliter de veterinaire diensten op het bedrijf verleent en staat vermeld op de Voedsel Keten Informatie (VKI).
- Zit een varkenshouder voor altijd vast aan zijn geborgde varkensdierenarts?
- Nee. De overeenkomst tussen de varkenshouder en geborgde varkensdierenarts wordt aangegaan voor onbepaalde tijd en kan te allen tijde worden opgezegd. Bij opzegging dient zorg gedragen te worden voor overdracht van het bedrijfsdossier aan de nieuwe dierenarts én moet bij IKB Nederland Varkens en IKB Varken melding worden gemaakt dat er een nieuwe overeenkomst is gesloten. Een varkenshouder mag slechts één overeenkomst hebben.

Pluimvee

85. Het College van Belanghebbenden van de Geborgde Pluimveedierenarts heeft het reglement en beoordelingsprotocol vastgesteld in de vergadering van 29 mei 2013. De bilaterale overeenkomst dierenarts/veehouder die wordt gebruikt in de IKB regelingen zal ook gebruikt worden binnen de Geborgde Pluimveedierenarts. In het Beoordelingsprotocol Geborgde Pluimveedierenarts is opgenomen dat de deelnemer met alle pluimveehouders voor wie hij/zij normaliter diensten verleent,

⁴⁷ Zie Reglement 'geborgde varkensdierenarts', versie d.d. 15-11-2011, artikel 5.2.

⁴⁸ Versie 20-09-2012. In de versie van 16-11-2011 is in artikel 3, sub e, opgenomen dat de veehouder de dierenarts inlicht over adviezen én behandelingen door derden.

⁴⁹ Zie "overeenkomst varkenshouder en 'geborgde varkensdierenarts', versie 20-09-2012, considerans en artikelen 2, 6 en 9.

Autoriteit Consument & Markt

een overeenkomst afsluit. Daarbij gelden de overeenkomsten als opgenomen in Bijlage 9 van de Algemene Voorwaarden IKB Kip en Bijlage 8 van de Algemene Voorwaarden IKB Ei.⁵⁰ Volgens de SGD nieuwsbrief oktober 2013 gaat de regeling 1 januari 2014 van start.

86. Op www.geborgdedierenarts.nl, de website van de Stichting Geborgde Dierenarts, is te lezen dat de pluimveevlees- en legsector de intentie hebben uitgesproken om in de kwaliteitssystemen IKB Kip en IKB Ei te gaan werken met een geborgde pluimveedierenarts.

Vleeskalveren

87. Het College van Belanghebbenden Vleeskalverdierenarts heeft het reglement, de bilaterale overeenkomst dierenarts/veehouder en het beoordelings- en beslissingsprotocol vastgesteld in de vergadering van 19 juni 2013. Deze documenten zijn in de vergadering van 6 september 2013 definitief ter goedkeuring voorgelegd aan het bestuur van de Stichting Geborgde Dierenarts. Het reglement bepaalt dat elke Geborgde Vleeskalverdierenarts verplicht is het bepaalde bij of krachtens de overeenkomst kalverhouder en Geborgde Vleeskalverdierenarts strikt na te leven. In Bijlage 1 "Overeenkomst kalverhouder, kalvereigenaar en Geborgde Kalverdierenarts", dat onderdeel uitmaakt van het reglement, is opgenomen dat de veterinaire diensten bij de kalverhouder van al diens gehouden vleeskalveren plaatsvindt door de dierenarts die partij is bij de overeenkomst en dat het is toegestaan vervangende Geborgde Vleeskalverdierenarts(en) of spoeddierenarts(en) aan te wijzen. Partijen gaan de overeenkomst voor onbepaalde tijd aan. Opzegging is mogelijk met een opzegtermijn van 30 dagen of tussen 2 ronden in als de stal leeg staat.⁵¹ Volgens de SGD nieuwsbrief oktober 2013 gaat de regeling 1 januari 2014 van start.

Melk/Rundvee

88. Het Reglement voor de Geborgde Rundveedierenarts is vastgesteld door het SGD-bestuur (Stichting Geborgde Dierenarts) nadat het College van Belanghebbenden (CvB) daarover is geraadpleegd en deze (positief) heeft geadviseerd (zie statuten SGD). Over het Reglement en de bijbehorende standaardovereenkomst is meerdere malen door het CvB vergaderd.⁵²
89. In een bericht d.d. 27 oktober 2011 i.v.m. de basis cursus geborgde rundveedierenarts op de website van de KNMvD is te lezen dat vanaf 1 januari 2012 elke (melk)veehouder met meer dan vijf dieren verplicht is zaken te doen met een geborgde rundveedierenarts⁵³. De zuivelverwerkende bedrijven passen met ingang van 1 januari 2012 hun kwaliteitssystemen hierop aan. De rundveehouders moeten een contractuele (bilaterale) relatie aangaan met een geborgde rundveedierenarts. Het volgen van de Basis cursus geborgde rundveedierenarts is een van de voorwaarden om vanaf 1

⁵⁰ Zie document 2013.101609. De genoemde documenten zijn of worden definitief goedgekeurd en vastgesteld door het bestuur van de Stichting Geborgde Dierenarts.

⁵¹ Zie document 2013.101609.

⁵² Zie de brief d.d. 12 juni 2012 van de KNMvD aan de NMa, 2012.104585 (7404/10 oud).

⁵³ Zie "Basis cursus Geborgde Rundveedierenarts succesvol van start – extra data." d.d. 27 oktober 2011, www.knmvd.nl.

Autoriteit Consument & Markt

januari 2012 de veehouders in de vereiste 1-op-1-relatie te bedienen.⁵⁴

90. In het CvB Geborgde Rundveedierenarts hebben LTO melk- en vleesvee, Nederlandse Zuivel Organisatie (NZO), PartiCo, Centrale Organisatie voor de Vleessector (COV), Friesland Campina en de KNMvD zitting⁵⁵. In het CvB Geborgde Rundveedierenarts zijn twee van de acht leden vertegenwoordigers van de KNMvD.⁵⁶
91. Het Reglement 'geborgde rundveedierenarts' beoogt een systeem in het leven te roepen op grond waarvan dierenartsen worden beoordeeld op het leveren van een constante, hoge en uniforme kwaliteit bij de dienstverlening aan melk-/rundveebedrijven. Het Reglement voorziet erin dat dierenartsen die deze hoge standaard kunnen garanderen, worden beoordeeld en op basis daarvan in het register 'geborgde rundveedierenarts' worden opgenomen.⁵⁷ Onder meer bevat dit Reglement bepalingen terzake van het opstellen van de bedrijfsgezondheidsplannen en bedrijfsbehandelplannen, het uitvoeren van de protocollaire bedrijfsbezoeken alsmede het sluiten van de bilaterale (model)overeenkomst dierenarts – veehouder. Deelname aan het register is, uit hoofde van de IKB-regelingen alsmede (model)overeenkomst dierenarts – veehouder, verplicht.
92. De criteria voor inschrijving in het register 'geborgde rundveedierenarts' hebben betrekking op de hoedanigheid van dierenarts, de veterinaire dienstverlening conform de Gids voor Goede Veterinaire Praktijk voor voedselproducerende dieren⁵⁸, de basiscursus geborgde rundveedierenarts en een contract met een certificerende instelling.⁵⁹ De inschrijfkosten bedragen EUR 110,- en de jaarlijkse beoordeling/audit door de certificerende instelling (VERIN) kost rond de EUR 300,-.⁶⁰ Er is een regeling voor onafhankelijk klachten en beroep.⁶¹
93. Voor toetreding en onderhoud van inschrijving in het register geldt dat de dierenarts voorafgaand aan enige veterinaire dienstverlening aan een melk-/rundveebedrijf een persoonlijke bilaterale overeenkomst (bijlage bij het Reglement) afsluit met de melk-/rundveehouder. Bij beëindiging van de bilaterale overeenkomst met een melk-/rundveehouder dient de dierenarts op verzoek van de opvolgende dierenarts het veehouderijdossier aan hem over te dragen.⁶²
94. In Bijlage I Overeenkomst melk-/rundveehouder en 'geborgde rundveedierenarts' bij het Reglement 'geborgde rundveedierenarts' is opgenomen dat de veehouder gebruik maakt van een geregistreerde

⁵⁴ Zie "Basiscursus geborgde rundveedierenarts.", www.knmvd.nl.

⁵⁵ Zie de brief d.d. 6 maart 2012 van de KNMvD aan de NMa, 2012.104590.

⁵⁶ Zie de brief d.d. 7 december 2012 van de KNMvD aan de NMa 2012.104586 (7404/33 oud).

⁵⁷ Zie Reglement 'geborgde rundveedierenarts, versie d.d. 15-11-2011, artikel 2.

⁵⁸ In deze Gids wordt aangegeven dat de dierenarts rekening heeft te houden met de geldende wetgeving, codes, richtlijnen, kwaliteitsbeleid, professionele normen alsmede ethische principes. De Gids stelt algemene principes voorop.

⁵⁹ Zie Reglement 'geborgde rundveedierenarts, versie d.d. 15-11-2011, artikel 5.1.

⁶⁰ Zie www.geborgdedierenarts.nl, onder "veelgestelde vragen" en zie VERIN "tarieven 2013 geborgde rundveedierenarts".

⁶¹ Zie Reglement 'geborgde rundveedierenarts, versie d.d. 15-11-2011, artikel 7.

⁶² Zie Reglement 'geborgde rundveedierenarts, versie d.d. 15-11-2011, artikel 5.2.

'geborgde rundveedierenarts' die werkt conform het Reglement (en bijlagen). Artikel 3 bepaalt dat de veehouder alleen gebruik maakt van de in de aanhef van de overeenkomst vermelde (vervangende) geborgde rundveedierenarts en dat hij de dierenarts inlicht over adviezen en handelingen door derden. Aan het begin van de overeenkomst dient de naam van de dierenarts voor spoedeisende hulp ingevuld te worden. Partijen gaan de overeenkomst voor onbepaalde tijd aan en kan met onmiddellijke ingang schriftelijk worden beëindigd.⁶³

Conclusie SGD

95. Op grond van het voorgaande staat vast dat de door de KNMvD opgerichte SGD en de daarvan deel uitmakende Colleges van Belanghebbenden, waarin KNMvD en de sectororganisaties zitting hebben, de registers 'geborgde dierenarts' beheren en de model-overeenkomsten opstellen die dierenartsen moeten sluiten met de veehouders uit de verschillende veehouderijsectoren. De veterinaire diensten worden geleverd door de dierenarts met wie de overeenkomst is gesloten. Voorts staat op grond van het voorgaande vast dat in deze (model-)overeenkomsten de namen van de vervangende dierenartsen en dierenartsen voor spoedeisende hulp dienen te worden vermeld. De (model-)overeenkomsten zijn van onbepaalde tijd en op ieder moment opzegbaar.

4.5 Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD)

96. Zoals eerder aangegeven (zie randnummer 28) is op 24 april 2008 op verzoek van de toenmalige LNV-minister de Taskforce Antibioticaresistentie dierhouderij (Taskforce ABRES) geïnstalleerd met als doel een convenant op te stellen om te komen tot een reductie van antibioticaresistentie en een verantwoord gebruik van antibiotica in de dierhouderij. De KNMvD heeft deelgenomen aan deze Taskforce. Voor de KNMvD is daarbij de 1-op-1 relatie oftewel de vaste relatie dierenarts/veehouder een leidend en cruciaal punt geweest.⁶⁴
97. In het vijf puntenplan d.d. 21 april 2011 en het strategisch beleidsplan 2012-2014 heeft de KNMvD aangegeven voor de toekomst een 1-op-1 relatie tussen dierenarts en veehouder wettelijk te willen (laten) vastleggen, zodat 'shoppen' door veehouders niet meer mogelijk is. De dierenarts is dan werkelijk regisseur van dierenwelzijn en diergezondheid.⁶⁵ De KNMvD heeft per brief aan de NMa

⁶³ Zie "overeenkomst melk-/rundveeouder en 'geborgde rundveedierenarts', versie 15-11-2011, considerans en artikelen 2, 4 en 6.

⁶⁴ Zie "Column GGL: Veehouderij gevaar voor gezondheid?", d.d. 15 december 2008, Tijdschrift voor Diergeneeskunde, blz 1086, "Convenant Antibioticaresistentie Dierhouderij", d.d. 1 januari 2009, Tijdschrift voor Diergeneeskunde, blz 26-27, "Antibioticumresistentie in de dierhouderij. Can we change? Yes, we must!", d.d. 15 maart 2009, Tijdschrift voor Diergeneeskunde, blz 248-250 en "KNMvD-standpunt: RDA-rapport 'Zichtbaar Beter'", d.d. 1 oktober 2009, Tijdschrift voor Diergeneeskunde, blz 819-822.

⁶⁵ Zie "5 Punten Plan voor verbetering van de positie van de dierenarts." d.d. 21 april 2011, bijlage bij 2012.204340 (7404/8 oud), ook 2012.104581 (7404/9 oud). Zie ook "Leden staan achter vijf puntenplan van de KNMvD", Tijdschrift

Autoriteit Consument & Markt

aangegeven te beseffen dat de term 'shoppen' tot verkeerde interpretatie kan leiden en dat de KNMvD deze passage op haar website zal aanpassen. De KNMvD legt uit dat het erom gaat dat de veehouder niet zomaar het advies van de dierenarts naast zich neer kan leggen en bij een andere dierenarts een voorschrift voor een antibioticum kan halen. De veehouder kan 'shoppen' na beëindiging van de (1-op-1) overeenkomst, schrijft de KNMvD.⁶⁶

98. Punt 1 uit het vijf puntenplan betreft kwaliteitsborging ('kwaliteit en permanente educatie' in strategisch beleidsplan 2012-2014).⁶⁷ De KNMvD zet een kwaliteitsregister op, te beginnen met een beroepscompetentieprofiel voor dierenartsen. Voorts ontwikkelt de KNMvD wetenschappelijk onderbouwde richtlijnen. Ten slotte richt de KNMvD zich op verplichte na- en bijscholing.⁶⁸
99. Dit Centraal Kwaliteitsregister Dierenartsen komt naast het register 'geborgde dierenarts' te staan. In de toekomst wordt het Centraal Kwaliteitsregister Dierenartsen mogelijk een voorwaarde voor toetreding tot het register 'geborgde dierenarts'. Deelname aan het Centraal Kwaliteitsregister Dierenartsen is niet verplicht. Registratie is geldig voor vijf jaar, waarna herregistratie plaatsvindt. De jaarlijkse registratiekosten bedragen EUR 125,-. Niet-KNMvD-leden dienen in het eerste registratiejaar EUR 605,- te betalen. Sinds 2 januari 2013 kunnen dierenartsen zich inschrijven.⁶⁹ Beroep tegen beslissingen over (niet-)toelating kan worden ingesteld bij een onafhankelijke beroepscommissie.⁷⁰ Per 1 oktober 2013 zijn 71 in de landbouwhuisdierensector praktiserende dierenartsen ingeschreven en de KNMvD verwacht dat per ultimo 2013 dat er 140 à 150 zullen zijn.⁷¹
100. In totaal zijn 25 richtlijnen in ontwikkeling, bijvoorbeeld de richtlijnen 'Verantwoord antibioticagebruik', 'Longproblemen bij varkens' en 'Uiergezondheid inclusief droogzetten'.⁷² Uit de inleiding van "Procedures voor de ontwikkeling van KNMvD richtlijnen voor veterinaire handelen", versie 17, juni 2013, komt het volgende citaat:
"Evidence Based Veterinary Medicine (EBVM) is het consciëntieus, expliciet en oordeelkundig gebruiken van het meest actuele en juiste bewijs bij het maken van beslissingen in de veterinaire professie. Indien nieuwe wetenschappelijke inzichten niet geïmplementeerd worden in de praktijk, loopt de professie kans vast te blijven houden aan achterhaalde principes. Individuele veterinaire expertise blijft echter nodig om af te wegen of wetenschappelijk bewijs en daarvan afgeleide richtlijnen toepasbaar zijn in iedere situatie. Ten behoeve van het leveren van veterinaire kwaliteit
- voor Diergeneeskunde, 1 augustus 2011, p. 558-559 en 2013.101813 en 2013.302881 met als bijlage de brief d.d. 19 april 2011 van de KNMvD aan toenmalig staatssecretaris H. Bleker.
- ⁶⁶ Zie brief d.d. 12 juni 2012 van de KNMvD aan de NMa, blz 11, 2012.104585 (7404/10 oud).
- ⁶⁷ Zie "5 Punten Plan voor verbetering van de positie van de dierenarts." d.d. 21 april 2011, bijlage bij 2012.204340 (7404/8 oud), ook 2012.104581 (7404/9 oud). Zie ook "Leden staan achter vijfpuntenplan van de KNMvD", Tijdschrift voor Diergeneeskunde, 1 augustus 2011, p. 558-559.
- ⁶⁸ Zie "Een jaar ontwikkeling van het CKRD", Tijdschrift voor Diergeneeskunde, 1 december 2012, p. 785-787.
- ⁶⁹ Zie onder "Kwaliteitsregisters" op www.knmvd.nl.
- ⁷⁰ Zie antwoord 13.B in 2013.302878 en 2013.101813.
- ⁷¹ Zie document 2013.304794.
- ⁷² Zie "Dierenartsen maken eigen richtlijnen", Veehouder & Dierenarts, Vakblad over Diergezondheid, mei 2013 editie varkens en pluimveehouderij, p. 16-17, juli 2013 editie rundveehouderij, p. 28-29.

dient de dierenarts dus individuele veterinaire expertise te integreren met relevante, wetenschappelijk onderbouwde richtlijnen."

101. Voor het behoud van inschrijving in het CKRD dient een dierenarts accreditatiepunten te behalen door middel van het volgen van formele en informele nascholing. De KNMvD bezit het complete aanbod van de formele nascholing, in de vorm van een cursus of les. Aanboden nascholing wordt geaccrediteerd door geschied door het Kwaliteitsorgaan Dierenartsen (KD), onderdeel van de KNMvD. Nascholing die niet ter accreditatie bij het KD is aangeboden, dient door de deelnemer individueel alsnog ter accreditatie te worden ingediend.⁷³ De jaarlijkse scholingskosten worden geraamd op ruim EUR 2.000,-- voor KNMvD-leden en ruim EUR 3.000,-- voor niet-leden.⁷⁴

Conclusie KNMvD

102. Op grond van het voorgaande staat vast dat onderdeel van de besluitvorming, beleidsvorming en – uitvoering van de KNMvD is dat dierenartsen veterinaire diensten aan de veehouderijsectoren leveren door middel van de 1-op-1 relatie c.q. overeenkomst dierenarts/veehouder. Voorts staat op grond van het voorgaande vast dat de KNMvD een systeem van kwaliteitsborging heeft opgezet

4.6 Kwaliteitssystemen zuivelsector

103. In deze paragraaf zullen achtereenvolgens de kwaliteitssystemen van Friesland Campina, Zuivelfabriek Rouveen, Cono Kaasmakers en DOC Kaas worden behandeld en de opname daarin van de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder. Vervolgens wordt ingegaan op gedragingen ten aanzien van de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder binnen de Nederlandse Zuivel Organisatie. Ten slotte komt ter sprake een bericht van LTO Noord met betrekking tot de 1-op-1 relatie tussen de (rundvee)dierenarts en de melk/rundveehouder.

Friesland Campina

104. In het kwaliteitssysteem/-programma Foqus Planet van Friesland Campina is opgenomen dat werken met een geborgde rundveedierenarts vanaf 2012 verplicht is voor alle diensten die melkveehouders afnemen van een dierenarts. Melkveehouders gaan een 1-op-1 relatie aan met hun dierenartsen, die ze onderling in een contract vastleggen. De samenwerking met deze dierenarts houdt het totale pakket aan veterinaire diensten in. Alleen als de dierenarts met wie de melkveehouder onverhoopt niet beschikbaar is, kan gebruik worden gemaakt van de vervanger die door hem of haar is aangewezen. Al deze diensten en de kwaliteit ervan zullen binnen Foqus Planet voor de melkveehouder worden gecontroleerd.

⁷³ Zie website KNMvD en zie 2013.101813 en 2013.302878 in 12.0255.53 en 12.0256.53. Zie ook "stappenplan accreditatie nascholing cursusinstellingen", Tijdschrift voor Diergeneeskunde, juli 2013, blz. 21.

⁷⁴ Zie "Discussie onder dierenartsen over kwaliteitsbeleid", V-focus Vakblad voor adviseurs en bestuurders in de dierlijke sector, augustus 2013, p. 46-47. Zie ook "Blij en bevreesd over kwaliteitsbeleid dierenartsen" d.d. 3 juni 2013 op www.veearts.nl.

Autoriteit Consument & Markt

105. De zogenaamde '1 op 1 relatie' tussen melkveehouder en dierenarts is vanaf 1 januari 2012 zowel een verplicht onderdeel van de vereisten voor de geborgde dierenarts als een essentieel punt in de kwaliteitssystemen van de verschillende zuivelondernemingen waaronder Foqus Planet voor de leden-melkveehouders van de Coöperatie FrieslandCampina. Deze systematiek is op uitdrukkelijk verzoek van de KNMvD in genoemde systemen opgenomen en in goed overleg met vertegenwoordigers van LTO Melkveehouderij en de Nederlandse Zuivel Organisatie verder uitgewerkt.⁷⁵

106. Volgens Friesland Campina zijn er vier met Foqus Planet vergelijkbare kwaliteitssystemen in de zuivelsector in Nederland: het kwaliteitssysteem van Cono Kaasmakers, van DOC Kaas, van Rouveen kaasspecialiteiten en Keten Kwaliteit Melk (KKM), het kwaliteitssysteem van Qlip (zuivelondernemingen zonder eigen kwaliteitssysteem kunnen dit gebruiken).⁷⁶

Zuivelfabriek Rouveen

107. Coöperatieve Zuivelfabriek Rouveen u.a. (Zuivelfabriek Rouveen) hanteert sedert 2010 het Kwaliteitsborgingssysteem Rouveen Kaasspecialiteiten (protocol 2010). Wijzigingen ten opzichte van dit protocol 2010 zijn opgenomen in het "Inlegvel KKM Protocol 2010 met ingang van januari 2013". Bij de Nieuwsbrief d.d. 14 januari 2013 aan de leden van de coöperatie is dit inlegvel toegevoegd met het verzoek dit toe te voegen aan het borgingsprogramma 2010. In dit inlegvel is onder "Module 3 Diergezondheid en –welzijn" bepaald dat de dierenarts van wie de veehouder diensten betreft, is opgenomen in het register 'Geborgde Rundveedierenarts' of een aantoonbaar gelijkwaardige regeling. Voorts is bepaald dat de veehouder een 1-op-1 relatie heeft met de dierenarts en dat dit schriftelijk wordt vastgelegd in een overeenkomst die voldoet aan het model zoals opgenomen in het 'reglement geborgde dierenarts' van de Stichting Geborgde Dierenarts.⁷⁷

CONO Kaasmakers

108. Cono Kaasmakers heeft een Borgingssysteem CONO Kaasmakers (protocol 2010). In "Belangrijkste wijzigingen CONO-borgingssysteem 2010" is onder "Module 3 Diergezondheid en –welzijn" bepaald dat de dierenarts van wie de veehouder diensten betreft, is opgenomen in het register 'Geborgde Rundveedierenarts' of een aantoonbaar gelijkwaardige regeling. Voorts is bepaald dat de veehouder een 1-op-1 relatie heeft met de dierenarts en dat dit schriftelijk wordt vastgelegd in een overeenkomst die voldoet aan het model zoals opgenomen in het 'reglement geborgde dierenarts' van de Stichting Geborgde Dierenarts. Deze wijziging(en) gelden met ingang van 1 januari 2012 (protocol 2010, uitgave december 2011) en zijn herhaald met ingangsdatum 1 januari 2013.⁷⁸

⁷⁵ Zie de brief d.d. 12 december 2011 van Friesland Campina Nederland BV (Coöperatieve Zaken) aan de dierenartsenpraktijk Salland (Streefland en Rooda) met als onderwerp "1 op 1 relatie", bijlage 5 bij 2012.104584 (7404/1 oud).

⁷⁶ Zie de brief d.d. 20 september 2012 van Friesland Campina aan de NMa in 2012.104579 (7404/16 oud).

⁷⁷ Zie document 2013.101989.

⁷⁸ Zie document 2013.101706.

Autoriteit Consument & Markt

DOC Kaas

109. De Drents Overijsselse Coöperatie Kaas B.A. (DOC Kaas) hanteert een kwaliteitsborgingssysteem sinds 2006. Het "Handboek DOC Kaas B.A. 2013 Kwaliteitsborging", ingaande 1 januari 2013, bevat het protocol van het kwaliteitsborgingssysteem van DOC Kaas. Het maakt onderdeel uit van de leveringsvoorwaarden van DOC Kaas, geldende voor melkleveranciers. Hierin is, onder "Module 3 Diergeneesmiddelen en Diergezondheid", bepaald dat de dierenarts van wie de veehouder diensten betreft, is opgenomen in het register 'Geborgde Rundveedierenarts' of een aantoonbaar gelijkwaardige regeling. Voorts is bepaald dat de veehouder een 1-op-1 relatie heeft met de dierenarts en dat dit schriftelijk wordt vastgelegd in een overeenkomst die voldoet aan het model zoals opgenomen in het 'reglement geborgde dierenarts' van de Stichting Geborgde Dierenarts.⁷⁹

Nederlandse Zuivel Organisatie (NZO)

110. Inzake de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder hebben Rouveen, Cono Kaasmakers en DOC Kaas contact gehad en overleg gevoerd via de Nederlandse Zuivel Organisatie (NZO).⁸⁰ De NZO is de branche-organisatie van de Nederlandse zuivelindustrie. Bij NZO zijn per 1 april 2012 elf ondernemingen aangesloten die gezamenlijk circa 98 procent van de Nederlandse boerderijmelk verwerken. De leden zijn: Arla Foods, Rouveen, Cono Kaasmakers, DOC Kaas, Friesland Campina, De Graafstroom BV, Hochwald Nederland BV, Bel Leerdammer BV, Yakult Europe BV en Vreugdenhil Groep BV.⁸¹

111. Uit verslagen⁸² van de NZO-vergaderingen van de Werkgroep Boerderijaangelegenheden (WBA) en van de Commissie Duurzame Melkproductie (CDM) volgt dat gesproken is over het instemmen met en uitvoeren c.q. implementeren van het ABRES-convenant. Uit de verslagen blijkt dat de KNMvD de voorkeur geeft aan een 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder (verslag d.d. 9 september 2008). Voorts blijkt dat de KNMvD werkt aan het borgingssysteem voor dierenartsen, Geborgde Dierenarts (verslagen 18 september 2009 en 19 mei 2011). De WBA/CDM-deelnemers stemmen in met de voorstellen voor een 1 op 1 overeenkomst en andere aspecten van dit onderwerp, mede vanwege de wens van staatssecretaris Bleker (verslag 14 september 2011 en 2 november 2011).

112. In het verslag d.d. 8 oktober 2010 van de NZO-vergadering van de CDM is, onder meer, het volgende opgenomen:

"Abres Rund

Er heeft overleg tussen LTO, NZO, COV en KNMvD plaatsgevonden over de borging van dierenartsen. Onder druk van andere partijen heeft de KNMvD uiteindelijk toegezegd dat zij onder haar verantwoordelijkheid een orgaan zal opzetten dat verantwoordelijk is voor het kwaliteitssysteem

⁷⁹ Zie document 2013.101923.

⁸⁰ Zie documenten 2013.101989, 2013.101706 en 2013.101923. Met kleinere zuivelverwerkende bedrijven is eveneens inzake de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder gesproken in het samenwerkingsverband Partico (deelnemers naast Rouveen, Cono Kaasmakers en DOC Kaas zijn Nemelco, Bel Leerdammer, Hochwald Graafstroom en Leympf).

⁸¹ Zie www.nzo.nl. Friesland Campina heeft overigens ook deelgenomen aan overleg inzake de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder.

⁸² Zie 2012.300755 (7404/17 oud) en bijlagen bij document 2013.101923.

Autoriteit Consument & Markt

voor dierenartsen. NZO en COV hebben aangegeven dat zij in de kwaliteitssystemen van de primaire sector wel willen regelen dat gebruik gemaakt moet worden van een geborgde dierenarts. Hierbij is de door de KNMvD gewenste 1-op-1 relatie bespreekbaar. Dit moet dan wel van twee kanten geregeld zijn."

113. Op de website van LTO Noord⁸³, www.ltonoord.nl, is in het bericht d.d. 24 januari 2012 te lezen dat per 1 januari 2012 de melkvee- en vleesveehouder te maken heeft met een gewijzigd antibioticabeleid wat grotendeels het resultaat is van het convenant Reductie Antibioticaresistentie Dierhouderij. Bij de belangrijkste wijzigingen wordt de 1-op-1 relatie tussen de rundveehouder en de geborgde rundveedierenarts genoemd. In het bijgevoegde document 'meest gestelde vragen' is onder meer opgenomen:

"4. Als de veehouder zich hier niet aan houdt, wat dan?

(...) Wanneer de veehouder hier niet aan voldoet, krijgt hij of zij een verbetertraject. Als er uiteindelijk geen verbetering is opgetreden, dan is de ultieme maatregel dat de veehouder zijn melk niet meer kan leveren. (...)

7. Mag een veehouder nog 'shoppen' bij andere dierenartsen?

Nee, ... (...) De één-op-één relatie laat niet toe dat een dierenarts medicijnen toedient of aflevert, tenzij de veehouder besluit de overeenkomst om te zetten in een overeenkomst met die dierenarts

8. Zit een veehouder voor altijd vast aan zijn geborgde dierenarts?

*De overeenkomst tussen veehouder en geborgde rundveedierenarts wordt aangegaan voor onbepaalde tijd en kan te allen tijde worden opgezegd. Bij opzegging dient zorg gedragen te worden voor overdracht van het bedrijfsdossier aan de nieuwe dierenarts."*⁸⁴

Conclusie kwaliteitssystemen zuivelsector

114. Op grond van het voorgaande staat vast dat de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder is opgenomen in de kwaliteitssystemen van FrieslandCampina, Zuivelfabriek Rouveen, Cono Kaasmakers en DOC Kaas en dat binnen de NZO is ingestemd met de 1-op-1 relatie c.q. overeenkomst dierenarts/veehouder. Voorts staat op grond van het voorgaande vast dat, volgens een bericht van LTO Noord, melk/rundveehouders per 1 januari 2012 te maken hebben met de 1-op-1 relatie c.q. overeenkomst dierenarts/veehouder.

⁸³ LTO (Land- en Tuinbouw Organisatie) Nederland is een ondernemers- en werkgeversorganisatie en samenwerkingsverband van LTO Noord, ZLTO en LLTB, die bijna 50.000 agrarische ondernemers vertegenwoordigt. Het merendeel van de Nederlandse boeren en tuinders is via LTO Nederland vertegenwoordigd. Van de drie genoemde organisaties is LTO Noord de grootste met circa 34.500 agrarische ondernemers. LTO Noord heeft onder meer 170 lokale afdelingen, een ledenraad, vakgroepen (oa rundveehouderij, vleesvee, varkenshouderij, vleeskalverhouderij en pluimveehouderij) en commissies. Zie www.lto.nl "over lto nederland" en www.ltonoord.nl "wie zijn we".

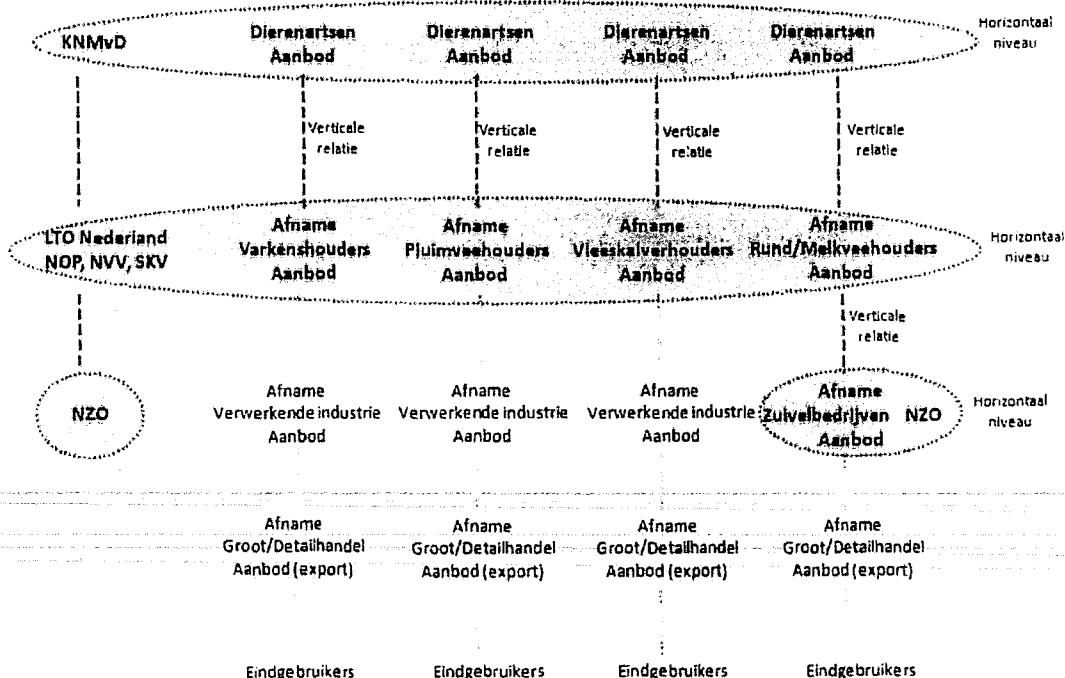
⁸⁴ Zie de bijlage "meest gestelde vragen" bij "Veranderingen voor de melkvee- en vleesveehouder en antibioticagebruik.", www.ltonoord.nl.

Autoriteit Consument & Markt

4.6.1 Conclusie met betrekking tot de Gedragingen

115. Op grond van het bovenstaande staat vast dat de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder is neergelegd in het ABRES-convenant, in de daaraan voorafgaande Masterplannen, in IKB-systemen, in SGD-regelingen c.q. reglementen, in KNMvD-beleidsstandpunten danwel beleidsvoorstellen, in het vijfpuntenplan en het strategisch beleidsplan 2012-2014 alsmede in kwaliteitssystemen van een aantal zuivelverwerkende bedrijven en overleg(-stukken) van de NZO.
116. Voorts blijkt dat de gedragingen met betrekking tot de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder betrekking hebben op zowel één niveau of schakel in de voedselproductie- en distributiekolom (horizontaal) als ook op verschillende niveaus of schakels binnen de voedselproductie- en distributiekolom (verticaal). Het door de KNMvD opgezette systeem van kwaliteitsborging betreft uitsluitend het horizontaal niveau.
117. In onderstaande afbeelding zijn de niveaus en relaties in de voedselproductiekolom weergegeven die vanwege de gedragingen relevant zijn:

118. Voorts kan uit voorgaande worden afgeleid dat de gedragingen met betrekking tot de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder zien op het verantwoordelijk maken van één dierenarts voor de diergeneeskundige zorg van de dieren op het bedrijf van de veehouder.

4.7 Markt en context

119. In deze paragraaf zullen achtereenvolgens de navolgende onderwerpen worden behandeld: de veterinaire dienstverlening, dierenartsen(praktijken), de veehouderijsectoren, het concurrentieproces en de UDD-maatregel.

4.7.1 Veterinaire dienstverlening

120. In de Wet op de uitoefening van de diergeneeskunde 1990 (WUD) is omschreven wat onder uitoefening van diergeneeskunde moet worden verstaan en is bepaald dat uitsluitend dierenartsen diergeneeskunde mogen uitoefenen. Daarnaast mogen bepaalde handelingen door veehouders c.q. diereigenaren zelf worden verricht en door enkele andere beroepsgroepen. Laatstbedoelde beroepsgroepen betreffen de paraveterinaire beroepen. Het gaat om: veeverloskundigen, castreurs, dierenartsassistenten, embryotransplantateurs en dierenfysiotherapeuten. In dit besluit wordt onder 'veterinaire dienstverlening' verstaan de (diergeneeskundige) dienstverlening door en voorbehouden aan dierenartsen.⁸⁵

4.7.2 Dierenartsen(praktijken)

121. Van alle dierenartsen in Nederland is 90% lid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD).⁸⁶ In Nederland werken anno 2012 ruim 4400 dierenartsen, waarvan 72% in een praktijk. De overige 28% werkt in het bedrijfsleven, bij de overheid, in het onderwijs of doet onderzoek. In Nederland bestaan ruim 20 specialistencentra of – klinieken waar tientallen, verschillende dierenartsenspecialisten werkzaam zijn in 8 disciplines (bijvoorbeeld orthopedie, radiologie, interne geneeskunde, dermatologie, pathologie).⁸⁷

122. Het totaal aantal dierenartsenpraktijken (hierna: dap's) in Nederland bedroeg ultimo 2011 circa 1400, waarvan bijna 50 gericht op landbouwhuisdieren, 70 op paarden en ruim 100 overige.⁸⁸ In 2012 waren dat voorts ruim 800 dap's gericht op gezelschapsdieren en ruim 300 dap's zijn gemengde

⁸⁵ Zie ook antwoord 12 in 2012.104585 (7404/10 oud).

⁸⁶ Zie "Diergeneesheren en – dames: 150 jaar KNMvD", d.d. 4 oktober 2012, www.refdag.nl. Zie ook het KNMvD-jaarverslag 2007 met een weergave vanaf 1970 tot 2007 van het aantal dierenartsen versus het ledenaantal. En voorts zie "Discussie onder dierenartsen over kwaliteitsbeleid", V-focus Vakblad voor adviseurs en bestuurders in de dierlijke sector, augustus 2013, p. 46-47, waar een percentage van 80% wordt genoemd.

⁸⁷ Zie "Diergeneesheren en – dames: 150 jaar KNMvD", d.d. 4 oktober 2012, www.refdag.nl. Zie ook Diergeneeskundig Jaarboek 2012, blz 592-597 en Bijlage 1, De Dierenarts, bij "Naar een Nederlands Model", Berenschot 2011, blz 2.

⁸⁸ Zie Bijlage 1, De Dierenarts, bij "Naar een Nederlands Model", Berenschot 2011, blz 3. Zie ook "Dierenartsenpraktijken in Nederland" d.d. 26 februari 2013, bijlage bij Verslag van Ambtshandelingen, document 2013.202698.

Autoriteit Consument & Markt

praktijken, d.w.z. richten zich tevens op landbouwhuisdieren.⁸⁹ Volgens de KNMvD zijn er in 2013 nog circa 1200 dap's, waar bijna 3400 dierenartsen werkzaam zijn, en waarvan circa 700 meermanspraktijken zijn.⁹⁰ Dierenartsenpraktijken die zich (deels) bezighouden met landbouwhuisdieren zijn verdeeld over heel Nederland, met een hoge concentratie in Gelderland, Noord-Brabant en Overijssel en een lage concentratie in Flevoland.⁹¹

123. Al sinds de jaren 80 werken dierenartsen in toenemende mate diersoort gedifferentieerd. De ouderwetse dierenarts, voor alle diersoorten, heeft plaatsgemaakt voor een diersoort- of sectorspecifieke dierenarts.⁹²

124. Het aantal in de landbouwhuisdierensector praktiserende dierenartsen ligt, mede gelet op de hiernavolgende gegevens over de verdeling naar diersoort, tussen 1.000 en 1.500.⁹³ Hieronder bevinden zich onder meer Belgische, aan de universiteit van Gent afgestudeerde, dierenartsen⁹⁴. Er is momenteel voldoende evenwicht tussen aanbod van en vraag naar landbouwhuis- dierenartsen⁹⁵. Medio 2013 zijn de in de landbouwhuisdierensector praktiserende dierenartsen als volgt verdeeld over de diverse diersoorten, waarbij overigens onderlinge overlap voorkomt:

- circa 920 rundveedierenartsen,
- circa 280 varkensdierenartsen,
- circa 110 pluimveedierenartsen,
- circa 210 kalverdierenartsen.⁹⁶

⁸⁹ Zie "Diergeneesheren en -dames: 150 jaar KNMvD", d.d. 4 oktober 2012, www.refdag.nl. Zie ook "Dierenartsenpraktijken in Nederland" d.d. 26 februari 2013, bijlage bij Verslag van Ambtshandelingen, document 2013.202698.

⁹⁰ Zie document 2013.400759.

⁹¹ Zie de bijlage "aantal dierenartsenpraktijken in Nederland naar aantal vestigingen per praktijk en naar provincie" bij document 2013.400759.

⁹² Zie "Voelen in het duister. Diergeneeskunde en onderwijs in het licht van kwaliteitsbevordering", oratie Dr Peter van Beukelen, 1 november 2005, blz 9, 10 en 11. Zie ook "Eindtermen Curriculum Diergeneeskunde", Faculteit der Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht, januari 2006, blz 15 en 23/24, bijlage bij document 2013.302863. Zie voorts documenten 2013.101813 en 2013.302878, blz 3 en het verslag van KNMvD-verklaringen, blz 4 en 5, bij de documenten 2013.202698, 2013.400862, 2013.400861, 2013.302630, 2013.101810 en 2013.302877.

⁹³ Zie "schatting aantal praktiserende dierenartsen werkzaam in de lbh-sector" van de KNMvD, bijlage bij 2013.302879 en 2013.101813 en zie de inschatting van W.D.J. Kremer 2013.400978 en 2013.301920.

⁹⁴ Zie "Tewerkstelling van dierenartsen afgestudeerd aan de Universiteit Gent tussen 1998 en 2008", Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift, 2010, 79 en blz 38 in "Raming van de benodigde instroom in de opleiding diergeneeskunde", 2011, bijlage bij document 2013.302863.

⁹⁵ Zie "Raming van de benodigde instroom in de opleiding diergeneeskunde", 2011, bijlage bij document 2013.302863. Onder voorbehoud van de nodige kanttekeningen wordt in deze raming voor het behoud van het evenwicht tussen vraag en aanbod in 2030 aangegeven dat de instroom van studenten aan de faculteit Diergeneeskunde te Utrecht voor wat betreft de afstudeerrichting landbouwhuisdieren verhoogd zou moeten gaan worden.

⁹⁶ Zie document 2013.101609. Zie ook antwoord 2.A in documenten 2013.101813 en 2013.302878.

125. De afgelopen jaren zijn dap's groter geworden⁹⁷. De verwachting is dat deze ontwikkeling zich zal voortzetten en dat er meer (grotere) groepspraktijken komen, meer samenwerkende praktijken en minder eenmanspraktijken. De omzet verschuift van productverkoop en behandeling naar begeleiding en advisering.⁹⁸

126. Dierenartsen werken in de pluimvee en kalversector vaak interregionaal of bovenregionaal en in een aantal gevallen ook landelijk. In de varkens en melk/rundveesector worden minder vaak grote afstanden afgelegd door dierenartsen. In de melk/rundveesector heeft dat onder meer te maken met het feit dat in die deelsector zich vaker spoedgevallen voordoen.⁹⁹ In geval van spoed verleent de dierenarts zelf, eventueel 'gedelegeerd' binnen zijn/haar dierenartsenpraktijk, de noodzakelijke diergeneeskundige zorg en wanneer grotere afstanden zijn te overbruggen via dependances van de eigen dierenartsenpraktijk danwel door inschakeling van andere (lokale) collega-dierenartsen.¹⁰⁰

127. Veterinaire bedrijfsbegeleiding is een groeiend werkgebied binnen de veterinaire dienstverlening voor landbouwhuisdieren¹⁰¹. Zie bijvoorbeeld "Veterinaire bedrijfsbegeleiding op melkveebedrijven", Onderzoeksstage Drs. A. van Woudenberg, Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht, 2011. De inleiding van deze onderzoeksstage begint als volgt:¹⁰²

"Veterinaire bedrijfsbegeleiding is een steeds belangrijker onderdeel van het takenpakket van dierenartsen werkzaam in de landbouwhuisdierensector. In de jaren zeventig bestond veterinaire bedrijfsbegeleiding vooral uit vruchtbaarheidsbegeleiding, vanaf de jaren tachtig is de rol van de dierenarts steeds meer veranderd in bedrijfsadviseur van de veehouder. Op het gebied van vruchtbaarheid, uiergezondheid, klauwgezondheid, voeding, huisvesting, jongveeopfok, melkproductie en melkwaliteit wordt deskundig advies verwacht."

⁹⁷ Zie het verslag van KNMvD-verklaringen, blz 6, bij de documenten 2013.202698, 2013.400862, 2013.302630, 2013.101810 en 2013.302877 en de hierbij geplaatste opmerking in documenten 2013.302877 en 2013.101810, blz 2.

⁹⁸ Zie Marketingrapport Dierenartsenpraktijken 2013, blz 40, document 2013.101473. Voor wat betreft de rundveehouderij zie ook "De dierenarts als interdisciplinair adviseur. Visie op de rundveegezondheidszorg in 2015.", 2007, Vakgroep Gezondheidszorg Herkauwer, KNMvD, blz 15, 22/23, bijlage bij documenten 2013.101813 en 2013.302879.

⁹⁹ Zie het verslag van KNMvD-verklaringen, blz 5, 6, 7 en 12, bij de documenten 2013.202698, 2013.400862, 2013.302630, 2013.101810 en 2013.302877. Zie ook antwoorden 1 en 2 in document 2013.101462.

¹⁰⁰ Zie het verslag van KNMvD-verklaringen, blz 7, bij de documenten 2013.202698, 2013.400862, 2013.302630, 2013.101810 en 2013.302877 en de hierbij geplaatste opmerking in documenten 2013.302877 en 2013.101810, blz 2 alsmede de bijlagen "aantal dierenartsenpraktijken in Nederland naar aantal vestigingen per praktijk en naar provincie" en "KNMvD-dienstenrichtlijn: richtlijn voor de bereikbaarheid en waarneming van diensten in de dierenartsenpraktijk" bij document 2013.400759.

¹⁰¹ Zie het verslag van KNMvD-verklaringen, blz 10, bij de documenten 2013.202698, 2013.400862, 2013.302630, 2013.101810 en 2013.302877.

¹⁰² Zie ook "Meningen over veterinaire bedrijfsbegeleiding van wel- en niet- begeleide melkveebedrijven", d. d. augustus 2013, Tijdschrift voor Diergeneeskunde, blz 24 en de inleiding van "Bedrijfsadvisering in de praktijk", een onderzoeksproject van AUV, NRS en Faculteit Diergeneeskunde, 2007.

Autoriteit Consument & Markt

128. Voorts is te lezen in de inleiding van "Veehouder en bedrijfsbegeleiding. Een onderzoek naar de mening van wel- en niet- begeleide veehouders over veterinaire bedrijfsbegeleiding.", 2008:

"Was de dierenarts vroeger vooral bezig om zieke dieren beter te maken, tegenwoordig maakt dat nog slechts een klein deel uit van zijn werkzaamheden. In de landbouwhuisdierensector gaat de bedrijfsbegeleiding en –advisering een steeds belangrijker rol spelen."

129. Door veranderende opvattingen en behoeften in de veehouderijsectoren en de maatschappij nemen de eisen aan deskundigheid, kwaliteit en professionaliteit van dierenartsen toe.¹⁰³ Hierbij komt dat dierenartsen een belangrijke positie (poortwachterfunctie) innemen in de veehouderijsectoren, onder andere concreet vormgegeven door middel van het afleggen van periodieke bedrijfsbezoeken en het opstellen van het bedrijfsgezondheidsplan en bedrijfsbehandelplan (in zijn geheel aan te duiden als diergezondheidsmanagement).¹⁰⁴ Vanwege voortgaande ontwikkelingen krijgt permanente educatie, onder andere via intercollegiaal overleg en via *evidence-based veterinary medicine*, een grotere rol bij het beoefenen van de (bedrijfs)diergeneeskundige dienstverlening.¹⁰⁵ Ten gevolge hiervan zal de verspreiding van (praktijk-)kennis en nieuwe (wetenschappelijke) inzichten sneller binnen de gehele beroepsgroep plaatsvinden.

Conclusie

130. Op grond van het voorgaande staat vast dat veterinaire dienstverlening door dierenartsen met betrekking tot landbouwhuisdieren vanuit groter wordende dap's plaatsvindt en dat deze dienstverlening zich bovenregionaal uitstrekt, zij het dat dit minder het geval is in de varkenssector en de melk/rundveesector. Voorts blijkt uit het voorgaande dat (de beroepsgroep van) landbouwhuisdierenartsen te maken hebben met hogere eisen en/of verwachtingen ten aanzien van deskundigheid, professionaliteit en kwaliteit. Ten slotte is gebleken dat (bedrijfs)begeleiding en advisering een groter aandeel in het takenpakket van de landbouwdierenarts aan het innemen is.

¹⁰³ Zie "Steeds meer belangstelling voor geborgde kwaliteit", d.d. 1 december 2009, Tijdschrift voor Diergeneeskunde, blz 992. Zie ook de brief van de staatssecretaris van economische zaken, landbouw en innovatie aan de voorzitter van de Tweede Kamer d.d. 25 november 2011, 29683 Dierziektebeleid, nr 106, blz 11.

¹⁰⁴ Zie de brief van de minister van landbouw, natuur en voedselkwaliteit aan de voorzitter van de Tweede Kamer d.d. 17 december 2007, 29683 Dierziektebeleid, nr 16, de brief van de staatssecretaris van economische zaken, landbouw en innovatie aan de voorzitter van de Tweede Kamer d.d. 25 november 2011, 29683 Dierziektebeleid, nr 106, blz 10, de brief d.d. 1 juni 2012 van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie aan de Tweede Kamer, Kamerstuk 29683 Dierziektebeleid, nr 124, blz 4/5 en ten slotte 2012.300754 (7404/18 oud) onder punt 2 "handelingen die vallen onder de één-op-één relatie".

¹⁰⁵ Zie "Een nieuw bestuur: Dierenarts en educatie", d.d. 1 april 2009, Tijdschrift voor Diergeneeskunde, blz 315, "Meer verbinding tussen dierenartsenpraktijk en veterinaire wetenschap", d.d. 16 mei 2013, www.veearts.nl, "Verder komen met intercollegiaal overleg", d.d. augustus 2013, Tijdschrift voor Diergeneeskunde, blz 43-45 en "Beter onderbouwd beslissen", d.d. augustus 2013, Tijdschrift voor Diergeneeskunde, blz 40-42.

4.7.3 Veehouderijsectoren

131. De veehouderijsectoren zijn onder te verdelen in vier deelsectoren, namelijk: de varkenshouderij, de pluimveehouderij, de vleeskalverhouderij en de melk/rundveehouderij.

132. Ter indicatie van de omvang en aantallen bedrijven in de diverse veehouderijsectoren is hieronder een beknopte opsomming opgenomen uit de publicatie "Actuele ontwikkeling van resultaten en inkomens in de land- en tuinbouwsector in 2011", LEI Wageningen UR, 2011 (voorlopige gegevens).¹⁰⁶

- varkenshouderij:

Aantal varkensbedrijven (fokvarkensbedrijven, vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven) in 2011 is ruim 4.000 (6.500 inclusief niet-gespecialiseerde bedrijven met varkens). Aantal varkens (inclusief biggen) in 2011 is bijna 12.5 miljoen, waarvan bijna 1 miljoen zeugen en bijna 6 miljoen vleesvarkens (overig: gespeende en niet-gespeende biggen). Gemiddeld zijn er 500 zeugen per fokvarkensbedrijf in 2011 en 1.400 vleesvarkens per vleesvarkensbedrijf (de grootste bedrijven zitten ver boven deze gemiddelden).

- pluimveehouderij:

Aantal pluimveebedrijven (leghennen, vleeskuikens, opfokhennen, ouderdieren, kalkoenen en eenden) in 2011 is bijna 1.600 (2.400 inclusief niet-gespecialiseerde bedrijven met pluimvee). Aantal stuks pluimvee in 2011 is ongeveer 99 miljoen.

- melkveehouderij:

Aantal melkveebedrijven in 2011 is ruim 17.000 (19.000 inclusief niet-gespecialiseerde bedrijven met melkkoeien). Aantal melkkoeien in 2011 is bijna 1.5 miljoen. Gemiddeld 80 koeien per bedrijf in 2011.

- vleeskalverhouderij:

Aantal vleeskalverbedrijven in 2011 is ruim 1.300 (1.900 inclusief niet-gespecialiseerde bedrijven met vleeskalveren). Aantal vleeskalveren in 2011 is ruim 900.000, waarvan tweederde wit en een derde rosé vleeskalveren. Gemiddeld ruim 600 vleeskalveren per bedrijf, circa 750 witvleeskalveren per bedrijf en circa 400 rosé vleeskalveren per bedrijf in 2011.

133. De kosten voor veterinaire dienstverlening door dierenartsen maakt een gering deel (enkele procenten) uit van de totale productiekosten.¹⁰⁷ Grotere kostenposten zijn huisvesting, loonkosten, voeding en opfok.¹⁰⁸

134. De samenleving, inclusief een deel van de consumenten, lijkt de huidige (grootschalige en intensieve) manier van het houden van en omgaan met dieren en het produceren van voedsel van dierlijke oorsprong niet meer te accepteren. Naar de mening van maatschappelijke en overheidsorganisaties

¹⁰⁶ Zie ook "Van mega naar beter. Rapportage van de maatschappelijke dialoog over schaalgrootte en toekomst van de veehouderij.", Hans Alders, 22 september 2011, blz 15, met verwijzing naar LEI-rapport uit 2010.

¹⁰⁷ Zie document 2013.101582, punt 7, 2013.101462, punt 7 onder 'pluimveehouderij' en 2013.302893, vraag 7.

¹⁰⁸ Zie onder andere "Jongveeopfok bepaalt kostprijs melk" in Veehouder & Veearts, Vakblad over diergezondheid, juli 2013, blz 14-15 en "Nu meer inzicht in het mengvoer" in Veehouder & Veearts, Vakblad over diergezondheid, mei 2013, blz 14-15.

zijn veranderingen op deze gebieden meer dan ooit noodzakelijk. Er wordt door overheid en betrokken sectoren gestreefd naar verduurzaming van de veehouderijsectoren teneinde veilige, gezonde, kwalitatief hoogwaardige en maatschappelijk gewaardeerde producten voort te kunnen brengen.¹⁰⁹ Dierenartsen zullen moeten beschikken over de deskundigheid en professionaliteit om te kunnen bijdragen aan het vernieuwen en moderniseren van de veehouderijsectoren. Daarvoor is het wel noodzakelijk dat de diergeneeskundige beroepsgroep zich verder ontwikkelt, aldus de heer W.D.J. Kremer, onderwijsdirecteur bij de faculteit Diergeneeskunde.¹¹⁰

135. Duurzame voedselproductie, evenals voedselveiligheid en voedselintegriteit, krijgen de afgelopen jaren veel aandacht en worden van grote waarde geacht door consumenten, de maatschappij, het bedrijfsleven en de overheid, blijkt uit diverse publicaties. De staatssecretaris van economische zaken, landbouw en innovatie schrijft op 22 november 2011 aan de voorzitter van de tweede kamer, onder meer, het volgende:

"De maatschappelijke waardering voor de landbouw, tuinbouw en visserij staat onder druk.

*Consumenten willen niet alleen veilig en lekker eten op tafel, maar verlangen ook steeds meer voedsel dat ook duurzaam geproduceerd is. Het gaat dan om zaken als herkomst, de manier waarop de dieren worden gehouden, de milieuvoetafdruk van het product en bijvoorbeeld het gebruik van antibiotica."*¹¹¹

136. Met het oog op dierenwelzijn, voedselveiligheid, volksgezondheid en economisch bestaansrecht werken de veehouderijsectoren (en verwerkende industrie) aan een omschakeling c.q. transitie naar bedrijfsmatig en maatschappelijk gezonde productiewijzen met aanpassing in c.q. innovatie van de logistiek, managementsystemen, huisvesting, voeding en selectie van dieren en een minimaal gebruik van antibiotica, zoals onder andere Berenschot rapporteert. Een belangrijk aspect bij deze aanpak is, blijkens de aan de Tweede Kamer verstrekte uiteenzettingen, dat het de veehouder perspectief geeft op betere opbrengsten door gezondere dieren en een meer gewaardeerd productaanbod.¹¹²

¹⁰⁹ Zie "Toekomst van de intensieve veehouderij", Brief van de staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie d.d. 5 juni 2012 aan de voorzitter van de Tweede Kamer, 28973, nr 109, blz 2. Zie ook www.uitvoeringsagenda-duurzameveehouderij.nl.

¹¹⁰ Zie "Landbouwhuisdierenarts van de toekomst is onafhankelijk adviseur", d.d. 1 april 2010, Tijdschrift voor Diergeneeskunde, blz 300 en "Wie is de dierenarts?", oratie W.D.J. Kremer, 12 maart 2010, blz 8. Zie ook "Onderwijs van nu voor de dierenarts van de toekomst", d.d. 1 december 2012, Tijdschrift voor Diergeneeskunde, blz 806-807 en "De dierenarts in transitie; op naar de volgende 150 jaar", Jaarrede KNMVD 2012, prof dr L.J. Hellebrekers, voorzitter KNMvD.

¹¹¹ Zie de brief d.d. 22 november 2011, 31532, nr 69, Voedingsbeleid. Zie ook de brief d.d. 11 juli 2013 van de staatssecretaris van Economische Zaken, 31532, nr 118, "Beleidsbrief Duurzame Voedselproductie", onder '1. Voedselvertrouwen' en '2. Verduurzaming voedselproductie'. Zie ook "Een nieuw bestuur: Dierenarts en samenleving.", Tijdschrift voor Diergeneeskunde, 1 februari 2009, blz. 133.

¹¹² Zie "Naar een Nederlands model", november 2011, Berenschot, blz 43-45, de brief van de minister van landbouw, natuur en voedselkwaliteit aan de voorzitter van de Tweede Kamer d.d. 17 december 2007, 29683, nr 16 en de brief van de staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie aan de voorzitter van de Tweede Kamer d.d. 23 november 2011 betreffende 'visie veehouderij'.

Autoriteit Consument & Markt

Conclusie

137. Uit het voorgaande blijkt dat de veehouderijsectoren, onder druk van consumenten(organisaties), maatschappij en overheid en met het oog op economisch bestaansrecht, te maken hebben met het toewerken naar meer duurzame productiewijzen.

4.7.4 Concurrentieproces

138. Doorgaans zijn de relaties tussen veehouder en dierenarts langdurig, maar niet altijd.¹¹³ In de melk/rundveesector duurden deze relaties in het verleden vaak een mensenleven lang. Momenteel is er meer sprake van een zakelijke relatie. Het beeld in de varkenshouderij en de vleeskalverhouderij is dat veehouder en dierenarts(enpraktijk) langer dan 10 jaar zaken met elkaar doen. De duur van de relaties in de pluimveehouderij is divers. Ook hier overigens worden de relaties steeds zakelijker. In de vleeskuikensector, waar de contacten tussen veehouder en dierenarts intensief zijn vanwege dierenartshandelingen die per ronde nodig zijn, varieert de duur van de relaties van minimaal 1 jaar tot minimaal 10 jaar. In de leghennensector, waar sprake is van een zeer lage bezoekfrequentie en relatief eenvoudige dienstverlening (bloedtappen aan het einde van de legperiode), is de duur van de relaties vermoedelijk langer dan die bij de vleeskuikensector.¹¹⁴

139. Switchen door veehouders tussen dierenartsen gebeurt veelal op initiatief van de veehouder. Dierenartsen zijn in hun eigen ogen in de eerste plaats dierenartsen en op de tweede plaats ondernemers. Het (passief) werven door c.q. onder de aandacht komen van dierenartsen(praktijken) bij veehouders verloopt via informele contacten. Factoren die een rol spelen bij de keus van veehouders voor dierenartsen zijn geografische nabijheid (regio-aanbod), prijs/kwaliteit-verhouding, ervaring, vakkennis, vertrouwen.¹¹⁵

140. Het is mogelijk en toegestaan voor veehouders om contact te hebben en in contact te treden met dierenartsen, anderen dan de 1-op-1 dierenarts. Evenzo is het mogelijk en toegestaan dat dierenartsen (actief) in contact treden met veehouders en promotie en/of reclame maken voor de eigen praktijk.¹¹⁶

¹¹³ Zie het verslag van KNMvD-verklaringen, blz 13, bij de documenten 2013.202698, 2013.400862, 2013.400861, 2013.302630, 2013.101810 en 2013.302877.

¹¹⁴ Zie antwoorden 3 en 4 in document 2013.101462 en zie document 2013.302864, 2013.302866, 2013.302893 en 2013.302894.

¹¹⁵ Zie het verslag van KNMvD-verklaringen, blz 15, bij de documenten 2013.202698, 2013.400862, 2013.400861, 2013.302630, 2013.101810 en 2013.302877. Zie voorts document 2013.101462.

¹¹⁶ Zie het verslag van KNMvD-verklaringen, blz 8 en 13, bij de documenten 2013.202698, 2013.400862, 2013.302630, 2013.101810 en 2013.302877. Zie ook blz 2 in document 2013.400977. Zie voorts antwoorden 4 en 5 in document 2013.302878 en 2013.101813 en "Code Aanprijzing Veterinaire Producten: waar liggen de grenzen?", d.d. 15 maart 2010, Tijdschrift voor Diergeneeskunde, blz 243-244. Bij waarneming en diensten geldt, ingevolge artikel 4.5 uit de Code voor de Dierenarts (maart 2010), dat klanten niet mogen worden overgenomen.

Conclusie concurrentieproces

141. Op grond van het voorgaande wordt geconcludeerd dat de relaties tussen veehouders en dierenartsen(praktijken) in het algemeen een lange duur hebben en deze relaties zakelijker worden. Voorts blijkt uit het voorgaande dat landbouwhuisdierenartsen niet of nauwelijks actief klanten werven onder veehouders. Het initiatief ligt bij veehouders, waarbij regio-aanbod één van de keuze-factoren is. Er zijn geen wettelijke of contractuele beperkingen voor veehouders of dierenartsen om met elkaar in contact te treden.

4.7.5 UDD-maatregel

142. De 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder is recent vastgelegd in een ministeriële regeling. Vanwege de gewenste reductie van de antibioticaresistentie is de overheid in voorgaande jaren betrokken geweest bij sectorinitiatieven en maatregelen, waaronder de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder. Op deze twee punten zal hierna nader worden ingegaan.

UDD-maatregel (ministeriële regeling)

143. Medio 2012 kondigen de minister (VWS) en de staatssecretaris (EL&I) extra maatregelen aan, als gevolg van nVWA-rapportages betreffende de vleeskuiken- en kalvesector.¹¹⁷ Eén van de extra maatregelen betreft het invoeren van de UDD-status voor antibiotica. Dit houdt in dat alleen onder voorwaarden, vastgelegd in een overeenkomst tussen dierenarts en veehouder, antibiotica door de veehouder zelf mag worden toegediend en voorts uitsluitend door de dierenarts.

144. In de Staatscourant, nr 23390, van 22 augustus 2013 is deze UDD-maatregel gepubliceerd.¹¹⁸ De regeling treedt in werking met ingang van 1 maart 2014. In de Toelichting bij deze UDD-maatregel wordt erop gewezen dat bij het opstellen ervan is getracht zo veel mogelijk aansluiting te zoeken bij de door de sector ontwikkelde initiatieven. Zie ook de brief d.d. 25 november 2011 van de minister en staatssecretaris aan de Tweede Kamer, Kamerstuk 29683, nr 106, Dierziektebeleid, waarin wordt uiteengezet dat de overheidssturing bij het terugdringen van antibioticagebruik uitgaat van zelfregulering in combinatie met overheidstoezicht:

"Wij zien een belangrijke verantwoordelijkheid voor de betrokken veehouderijsectoren en de dierenartsen zelf. Zij dienen door zelfregulering de gewenste veranderingen in de praktijk te realiseren. Daarnaast is stevige overheidsborging en -toezicht noodzakelijk."

145. Artikel 3, lid 1, van de UDD-maatregel bepaalt dat er een schriftelijke overeenkomst is tussen de veehouder en de dierenarts. Uit artikel 4, sub a, volgt dat de veehouder alle diergeneeskundige zorg die uitsluitend door dierenartsen wordt uitgevoerd, afneemt van de dierenarts met wie hij de

¹¹⁷ Zie de brief d.d. 1 juni 2012 van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie aan de Tweede Kamer, Kamerstuk 29683, nr 124.

¹¹⁸ Regeling van de Staatssecretaris van Economische Zaken van 15 augustus 2013, nr. WJZ/13031524, houdende wijziging van de Regeling diergeneesmiddelen in verband met het toepassen van antibiotica door houders van dieren.

overeenkomst sluit of heeft gesloten. Volgens de Toelichting wordt hiermee bewerkstelligd dat de veehouder en de dierenarts "een duurzame relatie" aangaan.

146. Artikel 4, sub a, bevat twee uitzonderingen waarbij de veehouder de diergeneeskundige zorg van een andere dierenarts mag afnemen, namelijk in geval diergeneeskundige noodzaak dat vereist¹¹⁹ en in geval een dierenarts bij de uitvoering van de overeenkomst en na instemming van de veehouder zich laat bijstaan door een andere dierenarts met specifieke kundigheid, expertise of ervaring. Volgens de Toelichting wordt hiermee geborgd dat ook specialistische dierenartsen hun werkzaamheden, onder verantwoordelijkheid van de 1-op-1 dierenarts, kunnen blijven uitoefenen. In de Toelichting wordt er hierbij op gewezen dat de 1-op-1 dierenarts (hoofd)verantwoordelijke blijft voor de zorg van de dieren.

147. Artikel 7 bepaalt dat indien de overeenkomst eindigt de veehouder de verslagen van het regelmatig bezoek door de dierenarts en het bedrijfsdossier ter hand stelt aan de dierenarts met wie de veehouder een nieuwe overeenkomst sluit. De reden voor het opzeggen van de overeenkomst wordt door de dierenarts waarmee de overeenkomst eindigt, in het bedrijfsdossier vermeld. Ingevolge artikel 8 doet de dierenarts binnen tien werkdagen na het sluiten of beëindigen van de overeenkomst bij de minister melding van de naam van de veehouder en de naam van de dierenarts. Volgens de Toelichting vloeit de wijze van beëindiging uit het burgerlijk recht voort en/of kunnen partijen zelf afspraken maken over de (mogelijkheid tot) beëindiging van de overeenkomst, danwel kunnen partijen met wederzijdse instemming de overeenkomst beëindigen.

Voorafgaande overheidsbemoeienis en -betrokkenheid

148. Voorafgaand aan het vaststellen van de ministeriële regeling is er in de afgelopen jaren reeds overheidsbemoeienis en -betrokkenheid geweest bij sectorinitiatieven en sectorafspraken met betrekking tot de problematiek van de antibioticaresistentie en het antibioticagebruik in de veehouderij en het nemen van maatregelen dienaangaande. In haar reactie¹²⁰ op het convenant antibioticaresistentie dierhouderij van 3 december 2008 memoreert de toenmalige minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit haar betrokkenheid bij de reductie van het antibioticumgebruik in de veehouderij en het op haar verzoek instellen van de Taskforce antibioticaresistentie teneinde te komen tot een convenant met voorwaarden voor een reductie van antibioticaresistentie. De minister merkt in haar reactie op dat de verantwoordelijkheden van de veehouder en de dierenarts bij het gebruik van antibiotica worden vastgelegd en bepaald op een onderlinge 1-op-1 relatie.

¹¹⁹ Zie ook 2012.300754 (7404/18 oud) "spoedeisende hulp" onder punt 3 "handelingen die buiten de werking van de één-op-één relatie vallen". Zie ook, voor wat betreft de melk/rundveesector, "Meest gestelde vragen", nr 31 en 35, bijlage bij "Veranderingen voor de melkvee- en vleesveehouder en antibioticagebruik", www.ltoonoord.nl, "veelgestelde vragen" onder 'rundveedierenarts' op www.geborgdedierenarts.nl en "Veelgestelde vragen en antwoorden over de geborgde rundveedierenarts.", www.knmvd.nl.

¹²⁰ Zie de bijlage bij de brief d.d. 8 december 2008 van de minister aan de Tweede Kamer, Kamerstuk 29683 nr. 22, Dierziektebeleid.

Autoriteit Consument & Markt

149. In de voortgangsbrief d.d. 8 december 2009 schrijft dezelfde minister, onder meer:¹²¹

"In de varkens- en vleeskalversector wordt op het diergezondheidsterrein gewerkt met de afgesproken 1-op-1 relaties tussen veehouders en dierenartsen, waarbij de verantwoordelijkheden zijn vastgelegd. In de vleeskuikensector wordt dat zeer binnenkort eveneens gerealiseerd (per januari 2010). In de rundveesector gaat gewerkt worden met een geborgde dierenarts."

150. Op 26 mei 2011 bericht de staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie de Tweede Kamer, onder meer, als volgt:¹²²

"Ten algemene dient meer zeker te worden gesteld dat de dierenarts zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid kan waarmaken en zijn positie ten opzichte van de veehouder versterkt wordt. Uitgangspunt hierbij is dat de veehouder zelf verantwoordelijk is voor het borgen van dierenwelzijn, diergezondheid en volksgezondheid op zijn bedrijf. De veehouder kan hieraan invulling geven door een contract voor lange duur met zijn dierenarts aan te gaan voor veterinaire zorg voor zijn bedrijf. Er moet sprake zijn van een 1 op 1 relatie."

151. Hoe de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder er uit zou moeten zien, wordt door voornoemde minister en staatssecretaris aan de Tweede Kamer uiteengezet in de brief d.d. 25 november 2011. Onder meer wordt ingegaan op de wisseling van dierenarts:¹²³

"Een veehouder moet van dierenarts kunnen wisselen en dan een exclusieve relatie met een andere dierenarts aan kunnen gaan. Aan deze wisseling moeten wel randvoorwaarden gesteld worden. Zo moet er sprake zijn van een opzegtermijn. De veehouder zal een onderbouwing moeten aanleveren waarom hij van dierenarts wil wisselen. Het gezondheidsdossier moet overgedragen worden aan de nieuwe dierenarts. En er moet centraal bijgehouden worden hoe vaak een veehouder van dierenarts wisselt. 'Veelwisselaars' moeten aan de nVWA bekend gemaakt worden, zodat de nVWA deze gegevens kan gebruiken in hun handhavingstrategie. Deze randvoorwaarden zijn op dit moment nog niet geïmplementeerd. De SDa zal in de haar aangeleverde gegevens wel kunnen zien dat de bedrijven van dierenarts veranderen, en kan daarover rapporteren."

Conclusie UDD-maatregel

152. Op grond van het voorgaande staat vast dat de UDD-maatregel per 1 maart 2014 de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder verplicht stelt, waarbij zoveel mogelijk aansluiting is gezocht bij sectorinitiatieven ten aanzien van de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder. Voorts staat op grond van het voorgaande vast dat in de vooraangaande overheidsbetrokkenheid en –bemoeienis besloten ligt dat de veehouder eerste verantwoordelijke wordt geacht te zijn voor de diergezondheidssituatie op zijn bedrijf en hij daarbij ter ondersteuning veterinaire zorg kan inkopen bij de 1-op-1 dierenarts.

¹²¹ Zie de brief d.d. 8 december 2009 van de minister aan de Tweede Kamer, Kamerstuk 29683 nr. 51, Dierziektebeleid. De geborgde rundveedierenarts is per 1 januari 2012 operationeel, zo staat in de brief d.d. 1 juni 2012 van de minister (en de staatssecretaris) aan de Tweede Kamer 29683, nr 124, Dierziektebeleid.

¹²² Zie de brief d.d. 26 mei 2011 van de staatssecretaris aan de Tweede Kamer, Kamerstuk 28286 en 29683, nr 512, Dierenwelzijn en Dierziektebeleid.

¹²³ Zie de brief d.d. 25 november 2011, van de minister en staatssecretaris aan de Tweede Kamer, Kamerstuk 29683, nr 106, Dierziektebeleid.

4.7.6 Conclusie met betrekking tot de markt en de context

153. Op grond van het bovenstaande staat vast dat er in de landbouwhuisdierensector en de veterinaire dienstverlening door dierenartsen aan die sector sprake is van:

- groter wordende dap's,
- diersoort- of sectorspecifieke dienstverlening,
- hogere eisen met betrekking tot deskundigheid en kwaliteit,
- veel grootschalige landbouwbedrijven en intensieve veehouderij,
- verduurzaming van productiewijzen, waaronder het terugdringen van het antibioticagebruik,
- overheidsbemoeienis en –betrokkenheid met primaire verantwoordelijkheid bij de betrokkenen,
- een concurrentieproces dat in het algemeen gekenmerkt wordt door lange relaties tussen dierenartsen en veehouders en waarbij het keuze-initiatief ligt bij de veehouder-ondernemer en niet bij de dierenarts-dienstverlener.

4.8 Conclusie met betrekking tot feiten en omstandigheden

154. Op grond van het vorenstaande staat vast dat de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder betreft het, ter ondersteuning van de veehouder, aanstellen van één dierenarts per veehoudersbedrijf als hoofddoelverantwoordelijke voor de diergeneeskundige c.q. veterinaire zorg voor de dieren.

155. Verder is gebleken dat de gedragingen zien op zowel het horizontale niveau binnen één schakel van de voedselproductie- en distributieketen, als op de verticale relatie tussen de verschillende schakels van de keten.

156. Ten slotte kan worden afgeleid dat markt en context een dynamisch beeld laten zien, met in het algemeen veel vragers en aanbieders.

5 Juridische Beoordeling

5.1 Beoordeling artikel 6, eerste lid, Mw.

157. In het hierna volgende wordt eerst ingegaan op de vraag welke mogelijke product- en of dienstenmarkten (geografisch) kunnen worden onderscheiden en wordt een algemeen juridisch beoordelingskader gegeven. Daarna volgt een paragraaf 'mededingingsbeperkende strekking' en een paragraaf 'mededingingsbeperkende gevolgen' waarin telkens een meer specifiek juridisch beoordelingskader wordt gegeven en vervolgens de beoordeling volgt.

158. Artikel 6, eerste lid, Mw verbiedt overeenkomsten tussen en/of onderling afgestemde feitelijke gedragingen van ondernemingen en besluiten van ondernemersverenigingen die ertoe strekken of ten gevolge hebben dat de mededinging op de Nederlandse markt of een deel daarvan wordt verhinderd, beperkt of vervalst. Blijkens de wetsgeschiedenis van de Mededingingswet sluit artikel 6, eerste lid, Mw zoveel mogelijk aan bij artikel 101, eerste lid, Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie (hierna: VwEU).¹²⁴

159. Veehouders, dierenartsen en zuivelverwerkende bedrijven verrichten economische activiteiten en zijn aan te merken als ondernemingen in de zin van artikel 1, sub f, Mw. Bij de gedragingen zijn diverse brancheorganisaties betrokken die elk een aantal ondernemingen verenigen. Deze organisaties kunnen worden aangemerkt als een ondernemersvereniging in de zin van artikel 1 sub g Mw.

160. De beschreven gedragingen zijn te kwalificeren als overeenkomsten en/of onderling afgestemde feitelijke gedragingen en/of besluiten in de zin van de mededingingswet.

161. Bij de onderhavige beoordeling gaat het om de mededinging op twee markten, namelijk de markt voor veterinaire dienstverlening door dierenartsen aan veehouders en de markt voor productlevering van veehouders aan de verwerkende industrie. Mogelijk kunnen deze markten opgedeeld worden per veehouderijsector (varkenshouderij, pluimveehouderij, vleeskalverhouderij en rund/melkveehouderij), echter voor de onderhavige beoordeling is dit niet relevant. Wel zal in de beoordeling uitgegaan worden van een aparte markt voor melkleveranties van melkveehouders aan de zuivelverwerkende industrie. Wat betreft de markt voor veterinaire dienstverlening door dierenartsen aan veehouders wordt nog opgemerkt dat deze mede omvat de dienstverlening door verloskundigen, castreurs, embryotransplantateurs en mogelijk ook adviseurs van veevoederbedrijven, doch dit is voor de onderhavige beoordeling niet relevant en wordt buiten beschouwing gelaten. Voornoemde markten zijn tenminste regionaal en mogelijk nationaal van omvang en ook hier geldt dat een zeer precieze marktafbakening niet tot een andere beoordeling

¹²⁴ MvT Mw, Kamerstukken II, 1995/1996, 24 707, nr. 3, pagina 61.

leidt.¹²⁵

162. Om te beoordelen of deze gedragingen onder het verbod van artikel 6, eerste lid, Mw vallen, dient eerst te worden onderzocht of de gedragingen een mededingingsbeperkende strekking hebben en, zo niet, vervolgens of de gedragingen een beperking van de mededinging tot gevolg hebben.¹²⁶

5.2 Mededingingsbeperkende strekking

163. Van een mededingingsbeperkende strekking is sprake indien de gedragingen naar hun aard de mededinging kunnen beperken. Dit zijn gedragingen die een zodanig groot potentieel hebben om negatief uit te werken op de mededinging dat het niet noodzakelijk is om eventuele daadwerkelijke gevolgen voor de marktwerking aan te tonen. Deze aanname is gebaseerd op de ernst van de beperking en op ervaring waaruit blijkt dat van dit soort restricties te verwachten valt dat zij negatief zullen uitwerken op de marktwerking.¹²⁷

164. In geval van horizontale afspraken zijn prijsafspraken, productiebeperkingen en verdeling van markten en afnemers als een tot mededingingsbeperkende strekkende restrictie beoordeeld. Wat verticale afspraken betreft kunnen onder andere vaste- en minimale verticale prijsbinding en restricties die voorzien in absolute gebiedsbescherming, met in begrip van passieve verkoopbeperkingen als restricties met een mededingingsbeperking strekking worden gezien.¹²⁸

165. De gedragingen met betrekking tot de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder schrijven in essentie voor dat er één dierenarts per veehoudersbedrijf hoofdvantwoordelijk is voor de diergeneeskundige begeleiding om op die wijze het antibioticum gebruik te verminderen en dat op een verantwoorde en transparante wijze te organiseren. Binnen deze regeling bepaalt de veehouder zelf met welke dierenarts hij een 1-op-1 relatie wil aangaan. Daarnaast kan hij gedurende de looptijd op ieder moment overstappen naar een andere dierenarts(enpraktijk).

166. Gelet op de inhoud, de doelstelling van de gedragingen en hun context zijn de gedragingen niet dusdanig van aard te beoordelen dat daarvan verwacht kan worden dat zij een groot potentieel hebben om negatief uit te werken op de mededinging. In het kader de 1-op-1 relatie

¹²⁵ Zie randnummer 80 in de concentratie-beschikking d.d. 17 december 2008 van de Europese Commissie inzake COMP/M.5046 – Friesland Foods /Campina waar de markt voor melkleveranties door melkveehouders aan zuivelverwerkende bedrijven nationaal is afgebakend.

¹²⁶ Zie het arrest van het Gerecht van Eerste Aanleg, O2, d.d. 2 mei 2006, t-328/03, rechtsoverweging 68. Zie ook randnummer 26 in de Richtsnoeren inzake de toepasselijkheid van artikel 101 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie op horizontale samenwerkingsovereenkomsten, Mededeling van de Commissie, Publicatieblad d.d. 14 januari 2011, (hierna: Richtsnoeren Horizontalen).

¹²⁷ Zie randnummer 21 in de Richtsnoeren betreffende de toepassing van artikel 81, lid 3, van het Verdrag, Mededeling van de Commissie, Publicatieblad d.d. 27 april 2004, (hierna: Richtsnoeren Lid 3). Zie ook rechtsoverweging 17 in het arrest d.d. 20 november 2008 van Hof van Justitie, BIDS, C-209/07.

¹²⁸ Zie randnummers 21 en 23 in de Richtsnoeren Lid 3. Zie ook randnummer 3 in de Richtsnoeren Horizontalen.

dierenarts/veehouder is niet sprake van gedragingen als bedoeld in randnummer 164.¹²⁹ Voor wat betreft het door de KNMvD opgezette systeem van kwaliteitsborging geldt dezelfde beoordeling.¹³⁰

5.3 Mededingingsbeperkende gevolgen

167. Vervolgens dient te worden beoordeeld of de gedragingen daadwerkelijk dan wel potentieel tot gevolg hebben dat de mededinging wordt beperkt. Om een beperking ten gevolge te hebben dienen de gedragingen daadwerkelijk of potentieel in zoverre de mededinging ongunstig te beïnvloeden dat zij met een voldoende mate van waarschijnlijkheid op de relevante markt negatieve gevolgen doen of kunnen doen verwachten op het punt van prijzen, productie, innovatie of het aanbod of de kwaliteit van de goederen of diensten. Bij de beoordeling van de mededingingsbeperkende gevolgen dient de context van de gedragingen in acht te worden genomen.¹³¹ Marktmacht en concurrentiedruk zijn onder meer relevante factoren voor de beoordeling.¹³²

168. Om te kunnen beoordelen of de gedragingen beperkende gevolgen voor de mededinging (kunnen) hebben, dient, zoals eerder aangegeven, mede in ogenschouw te worden genomen de feitelijke economische en juridische context waarin de mededinging zou plaatsvinden indien de gedragingen niet zouden bestaan. Daarbij gaat het om de wijze waarop dierenartsen en veehouders op de markt opereren en zouden opereren en of - en zo ja in welke mate - de gedragingen negatieve veranderingen in het concurrentieproces teweeg hebben gebracht of kunnen brengen.

5.3.1 Gedragingen m.b.t. de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder

169. Voor wat betreft de gedragingen aangaande de horizontale niveau's (dierenartsen, veehouders en (zuivel)verwerkende bedrijven) is het beoordelingskader dat hieronder wordt gehanteerd dat van de standaardvoorwaarden.¹³³ Voor wat betreft de gedragingen terzake van de verticale relaties tussen

¹²⁹ Zie ook randnummer 275 en 276 in de Richtsnoeren Horizontalen, rechtsoverweging 13 in het arrest van het Hof van Justitie, *Delimitis*, d.d. 28 februari 1991 en randnummer 98 in het NMa-besluit, *Heineken*, d.d. 28 mei 2002.

¹³⁰ Zie ook randnummer 83 in de "Richtsnoeren samenwerking ondernemingen", 7 april 2005 (Stcrt. 2005,67) zoals gewijzigd op 8 april 2008 (Stcrt. 2008,77) en 26 maart 2013 (Stcrt. 2013,8686) (hierna: Richtsnoeren Samenwerking Ondernemingen).

¹³¹ Zie randnummer 22 in de Richtsnoeren Lid 3, randnummer 5 in de Richtsnoeren Horizontalen en randnummers 111 t/m 121 in de Richtsnoeren inzake verticale beperkingen, Mededeling van de Europese Commissie, Publicatieblad d.d. 19 mei 2010, (hierna: Richtsnoeren Verticalen). Zie ook rechtsoverweging 134 in het arrest d.d. 22 oktober 1997 van het Hof van Justitie, *SCK en FNK*, T-213/95 en T-18/96.

¹³² Zie randnummer 25 in de Richtsnoeren Lid 3, randnummer 6 in de Richtsnoeren Verticalen en randnummers 3 en 28 Richtsnoeren Horizontalen.

¹³³ Zie randnummers 259, 270 t/m 272 en 300 t/m 306 in de Richtsnoeren Horizontalen. Ook wanneer in dit geval niet sprake is van standaardvoorwaarden in de zin van de Richtsnoeren Horizontalen dan kan dit beoordelingskader, naar analogie, toegepast worden.

Autoriteit Consument & Markt

dierenartsen en veehouder is dat de exclusieve afname.¹³⁴

Standaardvoorwaarden op horizontaal niveau

170. Er zijn drie horizontale niveaus waarop de gedragingen betrekking hebben en die worden beoordeeld, namelijk het niveau van de dierenartsen, het niveau van de veehouders en het niveau van de zuivelverwerkende bedrijven.
171. Wat betreft de gedragingen op het niveau van de dierenartsen (standaardverkoopvoorwaarden) en op het niveau van de veehouders (standaardinkoopvoorwaarden) geldt het navolgende.
172. De relevante standaardvoorwaarde die het hier betreft, is de bepaling dat de veterinaire diensten worden verleend door de dierenarts met wie de 1-op-1 overeenkomst is gesloten.
173. Aangaande de markt voor veterinaire dienstverlening door dierenartsen aan veehouders wordt allereerst opgemerkt dat de 1-op-1 (model-)overeenkomsten erin voorzien dat vervangende dierenartsen en dierenartsen voor spoedeisende hulp worden opgenomen. Voorts valt buiten de reikwijdte van deze standaardvoorwaarde het verrichten van veterinaire handelingen door niet-dierenartsen zoals verdoving, hulp bij verlossing, vruchtbaarheidsonderzoek en castratie door veeverloskundigen, castreurs en embryotransplantateurs, dierenfysiotherapie en evenmin het verstrekken van, al dan niet specialistische, adviezen door (niet-)dierenartsen en dierenartsen. Bij dit laatste dient ook te worden gedacht aan tweedelijns diergeneeskundige zorg en second opinion (zie randnummers 17, 77 en 120). Daarbij is van belang de constatering dat er in de landbouwhuisdierensector sprake is van een (omzet)verschuiving van productverkoop en behandeling naar begeleiding en advisering (zie randnummers 125, 127 en 128). Met andere woorden, de reikwijdte van de standaardvoorwaarde is begrensd en daarmee ook de mogelijke impact op de concurrentie tussen dierenartsen (en paraveterinair) onderling.
174. Een beperkte categorie veterinaire handelingen die andere dierenartsen dan de 1-op-1 dierenarts aanbieden, komen wel in aanraking met voornoemde standaardvoorwaarde. Deze categorie betreft met name behandeling van bepaalde of een bepaald type aandoeningen, bijvoorbeeld betreffende uiergezondheid en klauwgezondheid, en/of het voorzien in antibiotica en medicatie. De 1-op-1 dierenartsen zouden in hun onderlinge concurrentie dienaangaande kunnen worden beperkt (B) en de "andere dierenartsen" zouden kunnen worden uitgesloten (A). In verband hiermee is het navolgende van belang.
175. Van uitsluiting van "andere dierenartsen" is geen sprake om de navolgende twee redenen (A).

¹³⁴ Zie randnummers 129 t/m 141 Richtsnoeren Verticalen, rechtsoverwegingen 19 t/m 27 in het arrest van het Hof van Justitie, Delimitis, d.d. 28 februari 1991, rechtsoverwegingen 30 t/m 37 in het arrest van het Hof van Justitie, Nestlé, d.d. 7 december 2000 en randnummers 83 en 100 t/m 104 in NMa-besluit, Heineken, d.d. 28 mei 2002.

Autoriteit Consument & Markt

176. Op de eerste plaats brengt deze standaardvoorwaarde de 1-op-1 dierenarts, ter ondersteuning van de veehouder, in de rol van (hoofd)verantwoordelijke voor de diergeneeskundige zorg en dat maakt dat de 'andere dierenartsen' hun diensten- en productenaanbod, op verantwoorde en transparante wijze moeten afstemmen met de 1-op-1 dierenarts.¹³⁵ Daarbij hebben de 'andere dierenartsen', dat wil zeggen de tweede en derde dierenartsen, volledige vrijheid om veehouders rechtstreeks te benaderen ter promotie van hun diensten en producten (zie randnummers 139, 140 en zie ook randnummer 178). De standaardvoorwaarde brengt derhalve geen werkelijke marktafscherming teweeg jegens de 'andere dierenartsen'. Deze kunnen hun diensten blijven aanbieden, echter zullen ze wel met medeweten van de 1-op-1 dierenarts moeten opereren.¹³⁶ Bovendien is in de UDD-maatregel die per 1 maart 2014 in werking treedt, vastgelegd dat de 1-op-1 dierenarts bij de uitvoering van de overeenkomst zich, al dan niet op verzoek van de veehouder, kan laten bijstaan door een andere dierenarts met specifieke kundigheid, expertise of ervaring. Volgens de Toelichting bij de UDD-maatregel wordt hiermee geborgd dat specialistische dierenartsen hun werkzaamheden, onder verantwoordelijkheid van de 1-op-1 dierenarts, kunnen blijven uitoefenen (zie randnummer 146).

177. Op de tweede plaats draagt de hiernavolgende omstandigheid bij aan de in het vorige randnummer gemaakte beoordeling dat niet sprake is van marktafscherming jegens "andere dierenartsen". Vanwege veranderende opvattingen en behoeften in de maatschappij, waaronder een deel van de eindgebruikers, worden hogere eisen gesteld aan dierenartsen en veehouders terzake van verslaglegging, verantwoording en transparantie bij het antibioticum- en medicijngebruik (zie randnummers 33 en 134 t/m 137). Waar het daarbij om gaat, is dat er één dierenarts per veehoudersbedrijf hoofdvantwoordelijk is voor de diergeneeskundige begeleiding om op die wijze het antibioticum gebruik te verminderen en dat op een verantwoorde en transparante wijze te organiseren. Daarbij is de veehouder zelf de eerste verantwoordelijke om in zijn bedrijfsvoering en de daarbij in te kopen diensten en producten te zorgen voor het borgen van dierenwelzijn, dieergezondheid en volksgezondheid (zie randnummer 150). Concreet zijn de veranderende opvattingen en behoeften uitgemond in maatregelen zoals centrale registratie van antibioticumgebruik, vaststelling van bedrijfsgezondheidsplannen en bedrijfsbehandelplannen, het meten en maximeren van dierdagdoseringen en het monitoren en/of sanctioneren van veelgebruikers en 'veelwisselaars' (zie randnummer 151). Dit alles betekent dat, ook in een situatie zonder de hier te beoordelen standaardvoorwaarde, het inschakelen van de "andere dierenartsen" voor aanvullende diensten en producten, mét medeweten van de vaste of 1-op-1 dierenarts, de heersende praktijk zou zijn geworden (zie randnummer 18, laatste zin).

¹³⁵ Om precies te zijn dient de veehouder de 1-op-1 dierenarts te informeren over de adviezen (en handelingen) door derden op zijn bedrijf. Zie artikel 3 sub e van de standaardovereenkomst veehouder en rundveedierenarts en artikel 5 sub d van de standaardovereenkomst veehouder en varkensdierenarts. Zie ook 2012.104585 (7404/10 oud), blz 2 onderaan en bijlage X, en 2012.300754 (7404/18 oud), blz 1.

¹³⁶ Zie het verslag van KNMvD-verklaringen, blz 12/13, bij de documenten 2013.202698, 2013.400862, 2013.302630, 2013.101810 en 2013.302877.

Autoriteit Consument & Markt

178. Wat betreft de onderlinge concurrentie tussen 1-op-1 dierenartsen wordt het volgende opgemerkt. In de situatie tot aan de invoering van deze standaardvoorwaarde werd door de vaste dierenartsen niet onderling geconcentreerd met het wel/niet inschakelen van een tweede of derde dierenarts voor aanvullende diensten. Met andere woorden dat was in hun onderlinge concurrentie geen concurrentieparameter. Bovendien zou een dergelijke concurrentie tussen 1-op-1 dierenartsen op gang kunnen komen in de huidige c.q. nieuwe situatie, mede gelet op de ontwikkeling naar grotere dap's en meer samenwerking(sverbanden) tussen dap's, waarbij de diensten van "andere dierenartsen", in vaste of flexibele vorm, onderdeel kunnen gaan uitmaken van het dienstverleningspakket van deze grotere dap's of samenwerking(sverbanden) tussen dap's. De onderlinge concurrentie tussen 1-op-1 dierenartsen wordt op het punt van het wel/niet inschakelen van een tweede of derde dierenarts voor aanvullende diensten niet beperkt door het hanteren van deze standaardvoorwaarde (B).

179. Gelet op het vorenstaande wordt geoordeeld dat deze standaardvoorwaarde geen mededingingsbeperkende gevolgen heeft in de onderlinge concurrentie tussen dierenartsen op de markt voor veterinaire dienstverlening door dierenartsen aan veehouders.¹³⁷

180. Op de markt voor productlevering van veehouders aan de verwerkende industrie valt niet in te zien dat sprake kan zijn van mededingingsbeperkende gevolgen aangezien deze standaardinkoopbepaling daar geen concurrentieparameter betreft, dat wil zeggen niet in enige mate in de onderlinge concurrentie van veehouders van belang is. Niet te verwachten of te doen verwachten zijn negatieve gevolgen op deze markt terzake van prijzen¹³⁸, productie, innovatie of het aanbod of de kwaliteit van de goederen of diensten.

181. Wat betreft de gedragingen op het niveau van de zuivelverwerkende bedrijven (standaardinkoopvoorwaarden) geldt het navolgende.

182. De bepaling dat de veterinaire diensten worden verleend door de dierenarts met wie de 1-op-1 overeenkomst is gesloten, betreft een standaardinkoopvoorwaarde die geldt voor de afzet van melk door melkveehouders aan zuivelverwerkende bedrijven.

183. Op de markt voor melkleveranties van veehouders aan de zuivelverwerkende industrie valt niet in te zien dat sprake kan zijn van mededingingsbeperkende gevolgen aangezien deze voorwaarde geen concurrentieparameter betreft, dat wil zeggen niet in enige mate in de onderlinge concurrentie van melkveehouders van belang is. Niet te verwachten of te doen verwachten zijn derhalve negatieve

¹³⁷ Dit sluit mededingingsonderzoek in de toekomst niet uit wanneer er aanwijzingen of signalen zouden komen dat het gedrag van 1-op-1 dierenartsen wordt gecoördineerd of afgestemd zodanig dat "andere dierenartsen" met aanvullende diensten de toegang tot de markt worden belemmerd.

¹³⁸ Zie randnummer 133 in dit besluit.

Autoriteit Consument & Markt

gevolgen op deze markt terzake van prijzen¹³⁹, productie, innovatie of het aanbod of de kwaliteit van de goederen of diensten.

184. In het besluit d.d. 14 maart 2000 is door de NMa geoordeeld dat een vergelijkbare bepaling de vrijheid van de zuivelverwerkende bedrijven zou ontnemen in hun keus van melkveehouder en dat sommige melkveehouders hun melk niet meer zouden kunnen afzetten.¹⁴⁰ In het onderhavige geval kan hiervan geen sprake zijn omdat er geen aanbod van en vraag naar melk is of te verwachten is die niet geproduceerd is met ondersteuning door veterinaire dienstverlening van één (hoofdverantwoordelijke) dierenarts, zoals uit het hiemavolgende blijkt.

185. Op de eerste plaats is 100% van de melkveehouders aangesloten bij de IKB-systemen in de melk/rundveehouderij (zie randnummer 45). Aangezien de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder is opgenomen in deze IKB systemen zullen alle danwel nagenoeg alle melkveehouders melk al aanbieden conform de inkoopstandaardvoorwaarde van de zuivelverwerkende bedrijven.

186. Op de tweede plaats geldt dat de brancheorganisaties die de belangen van de melkveehouders vertegenwoordigen hebben gekozen voor invoering van de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder. Dat is niet alleen gebeurd bij de opname in de IKB systemen, maar ook daaraan voorafgaand in het kader van het ABRES-convenant en bij opstelling van het reglement voor de geborgde rundveedierenarts. Aangenomen kan worden dat deze brancheorganisaties het produceren en aanbieden van melk met ondersteuning door veterinaire dienstverlening van één (hoofdverantwoordelijke) dierenarts zullen hebben gestimuleerd en blijven stimuleren onder hun leden. Dit betekent dat aanbod c.q. afzet van melk conform de inkoopstandaardvoorwaarde door de melkveehouders zal worden nagestreefd.

187. Ten slotte kan worden gewezen op het streven naar verduurzaming van de veehouderijsectoren teneinde veilige, gezonde, kwalitatief hoogwaardige en maatschappelijk gewaardeerde producten voort te kunnen brengen (zie randnummers 135 en 136). Met dit, met veranderende opvattingen en behoeften samenhangende, streven wordt door (melk)veehouders en (zuivel)verwerkende industrie rekening gehouden en zal rekening moeten worden gehouden, teneinde maatschappelijk acceptabele productiewijzen te hanteren en daarmee economisch bestaansrecht te behouden. In het bijzonder voor zuivelverwerkende bedrijven is deze contextfactor van belang in het concurrentieproces aangezien hun namen en merken direct, zichtbaar verbonden zijn aan de eindproducten. Derhalve was en is te verwachten dat niet alleen het aanbod, maar ook de vraag naar melk die niet geproduceerd is met ondersteuning door veterinaire dienstverlening van één (hoofdverantwoordelijke) dierenarts, ook in een situatie zonder de gedragingen met betrekking tot de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder, weg zou vallen of aan het wegvallen is.¹⁴¹ Het invoeren van centrale registratie

¹³⁹ Zie randnummer 133 in dit besluit.

¹⁴⁰ Zie besluit d.d. 14 maart 2000 van de NMa inzake de ontheffingsaanvraag in zaak 1237/Stichting Keten Kwaliteit Melk, randnummer 26.

¹⁴¹ Een alternatief voor de verwerking van melk, zoals kennelijk mogelijk bleek in de kwestie van Stichting Keten Kwaliteit Melk (zie onder 2 "vaststaande feiten", i en j, in de kort geding-uitspraak van de Rechtbank Arnhem d.d. 24 oktober 2000, AA7821) behoort hier niet tot de mogelijkheden.

van antibioticumgebruik, vaststelling van bedrijfsgezondheidsplannen en bedrijfsbehandelplannen, het meten en maximeren van dierdagdoseringen en het monitoren en/of sanctioneren van veelgebruikers en 'veelwisselaars' en de bijbehorende rol van de dierenarts dienen hierbij in ogenschouw te worden genomen.

Exclusieve afname in verticale relaties

188. De gedragingen van de (branche)organisaties met betrekking tot de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder betekenen dat in de verticale relaties tussen dierenartsen en veehouders een exclusieve afname(beding) is opgenomen. Hierbuiten vallen, overigens, zoals reeds eerder is aangegeven, het verrichten van veterinaire handelingen door niet-dierenartsen zoals verdoving, hulp bij verlossing, vruchtbaarheidsonderzoek en castratie door veeverloskundigen, caastreurs en embryotransplantateurs, dierenfysiotherapie en evenmin het verstrekken van, al dan niet specialistische, adviezen door (niet-)dierenartsen en dierenartsen (tweedelijns diergeneeskundige zorg en second opinion). Hierbij is van belang de constatering dat er in de landbouwhuisdierensector sprake is van een (omzet)verschuiving van productverkoop en behandeling naar begeleiding en advisering (zie randnummers 125, 127 en 128).

Hierbij geldt de voorwaarde dat de veehouder de 1-op-1 dierenarts informeert over de adviezen (en handelingen) door derden op zijn bedrijf.¹⁴² Instemming, zoals klagers stellen, is niet persé vereist (zie randnummer 17).

189. Voor wat betreft de markt voor veterinaire dienstverlening door dierenartsen aan veehouders is vastgesteld dat er een groot aantal aanbieders, dat wil zeggen dierenartsen, zijn. Het overgrote deel van deze aanbieders-dierenartsen onderscheidt zich qua omvang niet veel van elkaar.¹⁴³ Derhalve bestaan er onderling, dat wil zeggen tussen dierenartsen, min of meer gelijkwaardige verhoudingen en is er niet sprake van een beperkt aantal de markt dominerende concurrenten.

190. Geconstateerd is verder dat het keuze-initiatief vooral bij de veehouder-ondernemer ligt en niet bij de dierenarts-dienstverlener. De veehouder is doorgaans een zakelijke afnemer met een sterke positie ten opzichte van de dierenarts. Hij is de eerste verantwoordelijke voor de diergezondheidssituatie op zijn bedrijf en zal uit dien hoofde de uiteindelijke beslissing nemen terzake van het contracteren en inschakelen van dierenartsen. Derhalve ondervinden dierenartsen behoorlijke tegenmacht.

191. Voor de beoordeling is voorts relevant de duur en opzegbaarheid van de 1-op-1 overeenkomsten waarin de exclusieve afname is opgenomen. Deze duur is van onbepaalde tijd, doch kan evenwel op ieder moment, met inachtneming van een beperkte opzegtermijn variërend van nihil (varkens en

¹⁴² Zie artikel 3 lid e van de 1-op-1 standaardovereenkomst rundveedierenarts/veehouder en artikel 5, sub d van de 1-op-1 standaardovereenkomst varkensdierenarts/veehouder. Zie ook 2012.104585 (7404/10 oud), blz 2 onderaan en bijlage X, en 2012.300754 (7404/18 oud), blz 1.

¹⁴³ Zie randnummer 83 in het besluit d.d. 28 mei 2002, Heineken – horecaovereenkomsten, van de NMa. Zie ook randnummer 134 in de Richtsnoeren Verticalen.

Autoriteit Consument & Markt

melk/rundvee) en 30 dagen (vleeskalveren) tot 3 maanden (pluimvee), worden opgezegd.¹⁴⁴ Hieraan wordt toegevoegd dat de marktsituatie voorafgaand aan de gedragingen met betrekking tot de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder wordt gekenmerkt door het bestaan van een doorgaans langdurige relatie tussen de individuele veehouder en de dierenarts.¹⁴⁵ Bovendien is gebleken dat een veehouder niet met hoge kosten of andere praktische overstapdrempels wordt geconfronteerd.¹⁴⁶

192. Ten slotte dient acht te worden geslagen op de omstandigheid dat alhoewel de exclusieve afname(bedingen) marktbreed is(zijn), dat wil zeggen de cumulatieve werking van alle 1-op-1 relaties c.q. overeenkomsten 100% is, de bijdrage aan die cumulatieve werking van ieder van de dierenartsen individueel gering is.¹⁴⁷

193. Specifiek voor veterinaire handelingen verricht door "andere dierenartsen" dan de 1-op-1 dierenarts wordt bovendien verwezen naar randnummers 176/176 en 177.¹⁴⁸

194. Op grond van hetgeen in voorgaande randnummers 189 t/m 193 is overwogen, is het oordeel dat er geen mededingingsbeperkende gevolgen zijn of te verwachten zijn op de markt voor veterinaire dienstverlening door dierenartsen aan veehouders als gevolg van de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder als exclusieve afname(beding).

195. Op de markt voor productlevering van veehouders aan de verwerkende industrie valt niet in te zien dat sprake kan zijn van mededingingsbeperkende gevolgen aangezien de exclusieve afname daar geen concurrentieparameter betreft, dat wil zeggen niet in enige mate in de onderlinge concurrentie van veehouders van belang is. Niet te verwachten of te doen verwachten zijn derhalve negatieve gevolgen op deze markt terzake van prijzen¹⁴⁹, productie, innovatie of het aanbod of de kwaliteit van de goederen of diensten.

196. Naar aanleiding van al het bovenstaande wordt geconcludeerd dat de gedragingen met betrekking tot de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder geen mededingingsbeperkende gevolgen hebben. Ten overvloede wordt opgemerkt dat uit al het bovenstaande volgt dat anders dan klagers stellen, het niet

¹⁴⁴ Zie over duur en opzegbaarheid rechtsoverweging 33 in het arrest d.d. 7 december 2000, C-214/99, Neste, van het Hof van Justitie. Zie ook randnummers 100 t/m 104 in het besluit d.d. 28 mei 2002, Heineken – horecaovereenkomsten, van de NMa.

¹⁴⁵ De relaties, in ieder geval in de pluimveesector en de melk/rundveesector, zijn daarenboven zakelijker geworden, hetgeen kan betekenen dat meer op grond van zakelijke motieven geswitcht wordt door veehouders en klantentrouw afneemt (zie randnummers 138 en 139).

¹⁴⁶ Een veehouder dient het aangaan van een relatie met een nieuwe dierenarts te melden. Daarnaast geldt dat de oude dierenarts verplicht is om het gehele bedrijfsdossier aan zijn opvolger over te dragen. De nieuwe dierenarts dient een eigen bedrijfsbehandel- en bedrijfsgezondheidsplan op te stellen. Hier lijkt geen substantiële overstapdrempel uit voort te vloeien. Voor dierenartsen is het mogelijk en toegestaan om in contact te treden met veehouders alsmede reclame te maken voor hun eigen praktijk.

¹⁴⁷ Zie rechtsoverwegingen 30 en 37 in het arrest d.d. 7 december 2000, C-214/99, Neste, van het Hof van Justitie.

¹⁴⁸ Zie ook voetnoot 137.

¹⁴⁹ Zie randnummer 133 in dit besluit.

zo is dat de 1-op-1 relatie de lokale practicus weer koning in zijn eigen gebied of tot alleenheerser maakt en er geen onderlinge concurrentie meer is, noch dat de 1-op-1 relatie het wisselen van 1-op-1 dierenarts noemenswaardig bemoeilijkt (zie randnummers 15, 16 en 18)¹⁵⁰. Ook de stelling van klagers dat melk/rundveehouders in het bijzonder vanwege het moeten kunnen verkrijgen van spoedeisende hulp geen keuzevrijheid hebben (zie randnummer 14), kan niet worden gevolgd gelet op het groot aantal melk/rundveedierenartsen (circa 920) in Nederland, het aantal dierenartsenpraktijken voor landbouwhuisdieren (ongeveer 350) en de spreiding daarvan over Nederland (zie randnummer 122)¹⁵¹.

5.3.2 Gedragingen m.b.t. de kwaliteitsborging dierenartsen.

197. Klagers maken bezwaar tegen het door de KNMvD opgezette systeem van kwaliteitsborging (geborgde dierenarts), in het bijzonder tegen de kosten en cursusverplichtingen, en tegen het Centraal Kwaliteitsregister Dierenartsen (zie randnummer 19).

198. Het beoordelingskader dat hierna wordt gehanteerd, is dat van de erkenningsregeling.¹⁵²

199. Erkenningsregelingen zullen in beginsel niet naar hun aard de mededinging beperken.

Erkenningsregelingen hebben normaliter het doel bij te dragen aan een verbetering van de kwaliteit van de dienstverlening. Er zijn geen aanwijzingen die ertoe leiden dat in het onderhavige geval de kwaliteitsborging van dierenartsen een mededingingsbeperkende strekking heeft. Er is niet sprake van prijsafspraken, productiebeperkingen en verdeling van markten en afnemers.¹⁵³

200. Vervolgens dient dan ook te worden beoordeeld of de erkenningsregeling mogelijk tot gevolg heeft dat de mededinging wordt beperkt. Een dergelijke regeling kan onder omstandigheden (potentieel) leiden tot een ongerechtvaardigde uitsluiting van bepaalde marktpartijen, namelijk wanneer deze een factor van belang is (meer dan 20% deelnemers aan de erkenningsregeling) om op de markt actief te zijn of te kunnen worden. Als dat het geval is, dient aan een aantal voorwaarden te worden voldaan zodat iedereen die aan de kwaliteitseisen voldoet, kan deelnemen aan de regeling. Zo dienen de eisen die de erkenningsregeling stelt open, objectief, niet-discriminerend en duidelijk te zijn.

Daarnaast dient de (toelatings)procedure voor erkenning transparant te zijn en te voorzien in een onafhankelijke beslissing over de toelating bij de eerste beoordeling, of nadat de erkenning is

¹⁵⁰ Dit laat onverlet dat de kosten voor de dierenarts vanwege bijvoorbeeld het opstellen bedrijfsbehandel- en bedrijfsgezondheidsplannen kunnen zijn toegenomen.

¹⁵¹ Terzijde wordt opgemerkt dat 1-op-1 dierenartsen verplicht zijn te reageren op een (spoed)zorgvraag en derhalve niet mogen weigeren vanwege aanvullende dienstverlening door "andere dierenartsen". Zie het verslag van KNMvD-verklaringen, blz 7, bij de documenten 2013.202698, 2013.400862, 2013.302630, 2013.101810 en 2013.302877 en de hierbij geplaatste opmerking in documenten 2013.302877 en 2013.101810

¹⁵² Zie randnummers 79 t/m 94 in de Richtsnoeren Samenwerking Ondernemingen. Vergelijk ook randnummers 306 en 307 in de Richtsnoeren Horizontalen.

¹⁵³ Zie eerder randnummers 164 en 166 in dit besluit. Zie ook rechtsoverwegingen 68 en 69 in het arrest van het Hof van Justitie, d.d. 28 februari 2013, OTOC, C-1/12.

geweigerd in beroep.¹⁵⁴ Bij gebreke van één of meer van genoemde voorwaarden dienen de concrete effecten op de markt te worden vastgesteld.¹⁵⁵

201. Wat betreft het register 'geborgde dierenarts' is vastgesteld, en door klagers aangevoerd, dat sprake is van ingangskosten ad EUR 49,50 en jaarlijkse inschrijfkosten ad EUR 110,-- en scholingskosten ad EUR 250,--. Overige verplichtingen hebben betrekking op de hoedanigheid van dierenarts, de veterinaire dienstverlening conform de Gids voor Goede Veterinaire Praktijk voor voedselproducerende dieren en een contract met een certificerende instelling¹⁵⁶ (zie randnummers 19 en 92). Buiten beoordeling blijven de bepalingen uit het Reglement Geborgde Dierenarts terzake van het opstellen van de bedrijfsgezondheidsplannen en bedrijfsbehandelplannen, het uitvoeren van de protocolaire bedrijfsbezoeken alsmede het sluiten van de bilaterale (model)overeenkomst dierenarts – veehouder (zie randnummers 80 en 91).¹⁵⁷ Al deze eisen immers gelden voor alle dierenartsen, ongeacht inschrijving in het register 'geborgde dierenarts', die in de landbouwhuisdierensectoren praktiseren.

202. Allereerst wordt opgemerkt dat geen voorziening is getroffen om systemen met gelijkwaardige waarborgen te accepteren en het ontbreken hiervan voldoet niet aan de voorwaarde van openheid. Dit klemt des te meer aangezien het register 'geborgde dierenarts' ontegenzeggelijk een factor van belang is doordat de IKB's het werken met een 'geborgde dierenarts' voorschrijven. Van de hiervoor genoemde financiële verplichtingen kan niet gezegd worden dat zij aan deelname door een ieder in de weg staan, wat in het bijzonder onder de voorwaarde van openheid te beoordelen is. Het zijn van dierenarts en het sluiten van een contract met een certificerende instelling kunnen open, objectief, niet-discriminerend en duidelijk worden geacht. Wat, ten slotte, het conformeren aan de Gids betreft, kan worden opgemerkt dat deze algemene principes vooropstelt en dierenartsen oplegt dat zij hiermee rekening houden (zie randnummer 92). Deze laagdrempelige – namelijk conformeren aan algemene beginselen neergelegd in wetgeving, codes, kwaliteitsbeleid, ethische principes – verplichting kan in beperkte mate geacht worden bij te dragen aan het doel van kwaliteitsborging en voldoet dan ook slechts minimaal aan de voorwaarde objectiviteit (de erkenningsregeling stelt objectieve eisen die bijdragen aan het doel ervan) en het is twijfelachtig of aan de voorwaarde van duidelijkheid wordt voldaan. Hier tegenover staat dat de verplichting vrijblijvend – namelijk inhoudende rekening te houden met – is te noemen. Een mogelijke koppeling aan het Centraal Kwaliteitsregister Dierenartsen komt hierna in randnummer 204 aan de orde.

203. Aangezien aan één of meer van de voorwaarden die aan erkenningsregelingen worden gesteld, niet wordt voldaan, dienen de concrete effecten ervan op de markt te worden beoordeeld. Gelet op de lage financiële verplichtingen, afgewogen tegen een beperkte bijdrage aan het doel van

¹⁵⁴ Zie randnummers 79 t/m 94 in de NMa Richtsnoeren Samenwerking Ondernemingen. Zie ook randnummers 22 en 23 in het besluit d.d. 14 maart 2000 van de NMa in zaak 1237/Ontheffingsaanvraag Stichting Keten Kwaliteit Melk.

¹⁵⁵ Zie ook randnummer 22 in het besluit van de NMa d.d. 22 juli 2004 inzake VNI.

¹⁵⁶ Bij de 'geborgde rundveedierenarts' ook het volgen van de basiscursus geborgde rundveedierenarts.

¹⁵⁷ Wat betreft de auditkosten wordt opgemerkt dat die betrekking hebben op met name de beoordeling van het voldoen aan deze eisen en derhalve eveneens buiten beoordeling blijft.

kwaliteitsborging,¹⁵⁸ en de vrijblijvendheid en laagdrempeligheid van de overige verplichtingen wordt geoordeeld dat zich geen (noemenswaardige) mededingingsbeperkende gevolgen voordoen¹⁵⁹. Mocht evenwel in de toekomst meer gewicht worden toegekend aan de overige verplichtingen dan dient een hernieuwde beoordeling, self-assessment mede omvattende, plaats te vinden.

204. Wat betreft het centraal kwaliteitsregister dierenartsen (hierna: CKRD) wordt geoordeeld dat dit pas tot marktafsluiting c.q. uitsluiting zou kunnen leiden wanneer deelname eraan een factor van belang is. Dit is evenwel niet het geval. Het CKRD is recent door de KNMvD opgezet en deelname eraan is niet verplicht. Per 1 oktober 2013 zijn 71 in de landbouwhuisdierensector praktiserende dierenartsen ingeschreven en de KNMvD verwacht dat per ultimo 2013 dat er 140 à 150 zullen zijn. Gegeven het totaal aantal dierenartsen werkzaam in de landbouwhuisdierensector (1.000 à 1.500) ligt het aandeel deelnemers aan het CKRD onder of op de 10%. Er kan vanuit worden gegaan dat er onder deze omstandigheden geen mededingingsbeperkende effecten uitgaan van het CKRD. Mocht evenwel in de toekomst het aandeel deelnemers op of boven de 20% uitkomen, dan dient een hernieuwde beoordeling, self-assessment daaronder mede begrepen, plaats te vinden. Onder andere verdienen dan, gelet op de aan erkenningsregelingen gestelde voorwaarden¹⁶⁰, aandacht de voorwaarde openheid en/of objectiviteit vanwege de hoogte van de jaarlijkse scholingskosten en andere kosten alsmede de 25 richtlijnen, de voorwaarde openheid vanwege het (niet-) accepteren van andere systemen met gelijkwaardige waarborgen¹⁶¹ en de voorwaarde openheid en/of non-discriminerend vanwege het – uit het CKRD voortvloeiende – onderscheid tussen KNMvD-leden en niet-leden¹⁶². Wanneer daarenboven zou worden overgegaan tot een koppeling tussen het CKRD en het register 'geborgde dierenarts' dan dient hetgeen voor dat register overwogen is ten aanzien van de aan erkenningsregelingen gestelde voorwaarden, eveneens bij een hernieuwde beoordeling te worden betrokken.

205. Het bovenstaande geeft aanleiding om te concluderen dat het register 'geborgde dierenarts' en het centraal kwaliteitsregister dierenartsen geen mededingingsbeperkende gevolgen hebben.

5.3.3 Conclusie beoordeling artikel 6 Mw.

206. Op grond van het bovenstaande wordt vastgesteld dat de gedragingen met betrekking tot de 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder, noch de gedragingen met betrekking tot de kwaliteitsborging voor dierenartsen mededingingsbeperkende gevolgen hebben.

¹⁵⁸ Ten overvloede wordt opgemerkt dat de mededingingsrechtelijke beoordeling onderscheiden dient te worden van de civielrechtelijke beoordeling van de verhouding tussen de wederzijdse prestaties.

¹⁵⁹ Opgemerkt wordt dat er thans geen andere systemen van kwaliteitsborging voor 1-op-1 dierenartsen zijn.

¹⁶⁰ Zie randnummers 88 t/m 94 in de Richtsnoeren Samenwerking Ondernemingen.

¹⁶¹ Zie rechtsoverweging 137 in het arrest d.d. 22 oktober 1997 van het Gerecht van Eerste Aanleg in de gevoegde zaken T-213/95 en T-18/96, SCK/FNK.

¹⁶² Zie in verband met het onderscheid ten aanzien van de kosten rechtsoverweging 145 in het arrest d.d. 22 oktober 1997 van het Gerecht van Eerste Aanleg in de gevoegde zaken T-213/95 en T-18/96, SCK/FNK.

207. De gedragingen maken derhalve geen inbreuk op artikel 6, lid 1 Mw.

5.4 Beoordeling artikel 101 VwEU

Juridisch kader

208. Ingevolge artikel 101, eerste lid, VwEU zijn onverenigbaar met de interne markt en verboden alle overeenkomsten tussen ondernemingen, besluiten van ondernemingsverenigingen en onderling afgestemde feitelijke gedragingen welke de handel tussen de Lidstaten ongunstig kunnen beïnvloeden en ertoe strekken of ten gevolge hebben dat de mededinging binnen de interne markt wordt verhinderd, beperkt of vervalst en met name die bestaan in a) het rechtstreeks of zijdelings bepalen van de aan- of verkoopprijzen of van andere contractuele voorwaarden, b) het beperken of controleren van de productie, de afzet, de technische ontwikkeling of de investeringen, of c) het verdelen van de markten of van de voorzieningsbronnen.

209. Op grond van artikel 3, eerste lid, van Verordening 1/2003 zijn de mededingingsautoriteiten van de Lidstaten verplicht om artikel 101 van het VwEU toe te passen wanneer ze het nationale mededingingsrecht toepassen op overeenkomsten, besluiten van ondernemingsverenigingen of onderling afgestemde feitelijke gedragingen welke de handel tussen de Lidstaten kunnen beïnvloeden.

210. Artikel 101, eerste lid, VwEU kent het bijkomende vereiste van de mogelijke merkbare beïnvloeding van de handel tussen de Lidstaten.¹⁶³ Aan deze voorwaarde is voldaan zodra, op basis van het geheel van feitelijke en juridische elementen, met een voldoende mate van waarschijnlijkheid is te verwachten dat de overeenkomst en/of onderling afgestemde feitelijke gedraging "al dan niet rechtstreeks, daadwerkelijk of potentieel op het ruilverkeer tussen Lidstaten een zodanige invloed kan uitoefenen dat de verwezenlijking van de doelstellingen van een gemeenschappelijke markt tussen de Lidstaten wordt geschaad."¹⁶⁴ Daarnaast dient deze beïnvloeding van de interstatelijke handel merkbaar te zijn.¹⁶⁵

211. Bij het bepalen of er al dan niet sprake is van een merkbare beïnvloeding, kan rekening gehouden worden met de positie van betrokken ondernemingen ten aanzien van andere ondernemingen op de

¹⁶³ Zie in algemene zin over het vereiste van de ongunstige beïnvloeding van de handel tussen de Lidstaten, de Mededeling van de Commissie van 27 april 2004, betreffende het begrip "beïnvloeding van de handel" in de artikelen 101 en 102 van het [VwEU], PbEG 2004, C 101/81 (hierna: Richtsnoeren Beïnvloeding Handel).

¹⁶⁴ Randnummer 23 van de Richtsnoeren Beïnvloeding Handel. Zie ook Hof van Justitie, 11 juli 1985, zaak 42/84, *Remia e.a. t. Commissie*, Jurispr. 1985, blz. 2545, rechtsoverweging 22.

¹⁶⁵ Hof van Justitie, 25 november 1971, zaak 22/71, *Béguelin*, Jurispr. 1971, blz. 946, rechtsoverweging 16 en Hof van Justitie, 9 juli 1969, zaak 5/69, *Völk*, Jur. 1969, blz. 295, rechtsoverweging 7.

markt. Daarnaast kan rekening worden gehouden met de betrokken omzet en grootte van betrokken ondernemingen.¹⁶⁶

212. Volgens vaste jurisprudentie zullen gedragingen die het hele grondgebied van een Lidstaat bestrijken, normaal gesproken de handel tussen de lidstaten beïnvloeden. Immers, dergelijke gedragingen zullen in de regel een versterking van de nationale drempelvorming tot gevolg hebben, hetgeen de in het Verdrag beoogde economische vervlechting doorkruist.¹⁶⁷

Toepassing op de onderhavige zaak

213. Op grond van de in hoofdstuk 4 vastgestelde feiten en omstandigheden staat vast dat de gedragingen met betrekking tot 1-op-1 relatie dierenarts/veehouder, met inbegrip van de kwaliteitsborging van (1-op-1) dierenartsen, het hele Nederlandse grondgebied betreffen en daarbij partijen zijn betrokken die, al dan niet gezamenlijk, een aanzienlijke positie hebben in de verschillende veehouderijsectoren en waarbij bovendien meerdere schakels uit de distributiekolom zijn aangesloten (toeleveranciers, verwerkende industrie, groot- en detailhandel).

214. Op grond van het voorgaande kan worden geconcludeerd dat er sprake is van een merkbaar (potentieel) effect op de handelsstromen tussen Lidstaten. Het behoeft niet te worden aangetoond dat dit effect zich daadwerkelijk heeft voorgedaan. Het is aannemelijk dat de handelsstromen zich anders zouden hebben ontwikkeld indien geen sprake was van de concurrentiebeperkende gedragingen.

215. Voorts kan uit het voorgaande worden geconcludeerd dat de in dit besluit beschreven gedragingen de interstatelijke handel ongunstig konden beïnvloeden in de zin van artikel 101, eerste lid, VwEU.

5.4.1 Conclusie beoordeling artikel 101 VwEU

216. Aan het bijkomende vereiste van de mogelijke merkbare beïnvloeding van de handel tussen de Lidstaten uit artikel 101, eerste lid, VwEU is voldaan.

217. Aangezien eerder is geconcludeerd dat de gedragingen geen inbreuk maken op artikel 6, lid 1 Mw, geldt voor artikel 101, lid 1 VwEU dat niet handhavend hoeft te worden opgetreden.

5.5 Conclusie juridische beoordeling

218. De Gedragingen zoals omschreven in dit besluit vormen geen inbreuk op artikel 6 Mw en derhalve artikel 101 VwEU niet hoeft te worden gehandhaafd.

¹⁶⁶ Randnummers 47 en 50 van de Richtsnoeren Beïnvloeding Handel.

¹⁶⁷ Zie het arrest van het Hof van Justitie d.d. 17 oktober 1972, zaak 8/72 (Vereniging van Cementhandelaren).

6 Besluit

219. Gelet op het voorgaande wordt de aanvraag om toepassing van artikel 56 Mw, eerste lid, Mw afgewezen.

Datum: **07 NOV. 2013**

Autoriteit Consument en Markt

Namens deze,

A.J. Scholten

Teamleider-Directie-Mededinging

Tegen dit besluit kan degene wiens belang rechtstreeks bij dit besluit is betrokken, binnen 6 weken na bekendmaking van dit besluit een gemotiveerd bezwaarschrift indienen bij de Raad van Bestuur van de Autoriteit Consument en Markt, Juridische Zaken, Postbus 16326, 2500 BH Den Haag. In dit bezwaarschrift kan een belanghebbende op grond van artikel 7:1a, eerste lid, van de Algemene wet bestuursrecht de Raad van Bestuur verzoeken in te stemmen met rechtstreeks beroep bij de administratieve rechter.